

TC
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EMİNE İŞINSU'NUN "ÇİÇEKLER BÜYÜR"
ROMANININ CÜMLE YAPISI

YÜSEK LİSANS TEZİ

Reyhan YILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı: Yeni Türk Dili

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alâeddin MEHMEDOĞLU

Ocak -2008

TC
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EMİNE İŞINSU'NUN “ÇİÇEKLER BÜYÜR”
ROMANININ CÜMLE YAPISI

YÜSEK LİSANS TEZİ

Reyhan YILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı: Yeni Türk Dili

Bu tez 30/01/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Alâeddin MEHMEDOĞLU

Yrd.Doç.Dr.Kenan ACAR

Yrd.Doç.Dr.Bedizel AYDIN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Reyhan YILMAZ

14.12.2007

ÖNSÖZ

Milleti millet yapan unsurlardan biri de dildir. Dil bir toplumun en kuvvetli dayanağıdır. Dil olmadan toplum olamaz. Bu nedenle dillerini unutan toplumlar yok olmaya mahkûmdurlar. O halde dilimizi iyi bilmek, onu doğru kullanmak ve ona sahip çıkmak en önemli görevlerimizden biri olmalıdır.

Türkçemize sahip çıkabilmek için öncelikle hepimizin dil sevgisine sahip olması gerekir. Dilimizi iyi bilmek için de Türkçemizle ilgili sorunları araştırmak gerekir. Tabî ki bu araştırmalar dilimizi yıpratıcı özellikte olmamalıdır. Dil bilimciler birçok konuda farklı görüşler ileri sürmektedir. Bu durum dilimizdeki sorunları daha da çıkmaza götürmektedir.

Türkiye Türkçesinde tartışmalı birçok konu vardır. Bunlardan biri de “Yapısına Göre Cümle Sınıflandırılması”dır. Dil bilimciler bu konuda farklı görüşlere sahiptirler. Bu çalışmada bu konuyla ilgili incelemeler yapılmıştır. Basit ve birleşik cümlenin ne olduğu açıklanmıştır. Emine İŞINSU’nun “Çiçekler Büyür” eserindeki cümle yapısı incelenmiş; basit ve birleşik cümle türlerine ait örnekler bulunmuştur. Ayrıca yazarın dil ve üslûbu da ele alınmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasında bana yol gösteren, karşılaştığım zorluklarda yardımını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Alâeddin MEHMEDOĞLU’na ve bugünlere ulaşmamda emeğini ödeyemeyeceğim rahmetli babam Salih YILMAZ’a teşekkür ederim.

Reyhan YILMAZ

14 Aralık 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1 : TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE CÜMLE TANIMLARI	6
BÖLÜM 2 : TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE YAPILARINA GÖRE CÜMLE SINIFLANDIRILMASI	11
2.1. Prof. Dr. Muharrem ERGİN'in "Türk Dil Bilgisi"nde.....	42
2.2. Prof. Dr. Tahsin BANGUOĞLU'nun "Türkçenin Grameri"nde.....	43
2.3. Prof. Dr. Tahir Nejat GENCAN'ın "Dilbilgisi"nde.....	44
2.4. Prof.Dr. Leyla KARAHAN'ın "Türkçede Söz Dizimi-Cümle Tahlilleri-"nde	47
2.5. Haydar EDİSKUN'un "Türk Dilbilgisi"nde.....	50
BÖLÜM 3 : EMİNE İŞINSU'NUN "ÇİÇEKLER BÜYÜR" ROMANINDA CÜMLE TÜRLERİ	52
3.1. Özgeçmiş.....	52
3.2. Eserleri.....	53
3.3. Eserinde kullandığı cümle türleri.....	54
3.3.1. Basit Cümle Çeşitleri.....	54
3.3.1.1. Yüklem Türüne Göre Basit Cümleler.....	54
3.3.1.2. Yüklem Yerine Göre Basit Cümleler.....	56
3.3.1.3. Anlamlarına Göre Basit Cümleler.....	59
3.3.1.4. İfadenin Amacına ve Tonlamaya Göre Basit Cümleler.....	61
3.3.1.5. Cümle Öğelerinin İştirakına Göre Basit Cümleler.....	65

3.3.2. Birleşik Cümle Çeşitleri.....	71
3.3.2.1. Bağımsız Birleşik Cümleler.....	71
3.3.2.2. Bağımlı Birleşik Cümleler.....	78
BÖLÜM 4 : YAZARIN DİL VE ÜSLÛBU.....	102
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	112
ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

AKD TYK	: Atatürk Kùltür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
bc	: Basit cümle
bkz.	: Bakınız
Der.	: Dergi
Dr.	: Doktor
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Prof.	: Profesör
S	: Sayı
s.	: Sayfa
S N	: Sıra numarası
tc	: Temel cümle
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları
yc	: Yardımcı cümle

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Cümle ile hükmün(yargının) farklı tarafları.....	10
Tablo 2: Basit ve Birleşik cümlelerin farkı.....	26
Tablo 3: Yapılarına göre cümle sınıflandırılması.....	38
Tablo 4: Yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin basit cümleyle karşılaştırılması.....	90
Tablo 5: Maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin basit cümleyle karşılaştırılması.....	94
Tablo 6: Sayı yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin basit cümleyle karşılaştırılması.....	96
Tablo 7: Netice yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin basit cümleyle karşılaştırılması.....	98
Tablo 8: Derece yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin basit cümleyle karşılaştırılması.....	100
Tablo 9: Basit ve birleşik cümlelerin kullanım oranı.....	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Birleşik cümlelerin inkişaf süreci.....	24
Şekil 2: Birleşik cümle türleri.....	28
Şekil 3: Bağımsız birleşik cümle çeşitleri.....	30
Şekil 4: Yardımcı cümlelerin görevleri.....	35
Şekil 5: Bağımlı birleşik cümle çeşitleri.....	36
Şekil 6: İfadenin Amacına ve Tonlamaya göre Basit Cümle.....	61
Şekil 7: Çift Ögeli Basit Cümleler.....	65
Şekil 8: Tek Ögeli Basit Cümleler.....	68
Şekil 9: Özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra olan türü).....	78
Şekil 10: Özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Yardımcı cümle önce temel cümle sonra olan türü.....	79
Şekil 11: Özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin <i>o</i> zamiri ile ifade olunan öznesini açıklayan türü).....	80
Şekil 12: Yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin <i>şu</i> zamiri ile ifade olunan yüklemi açıklayan türü).....	81
Şekil 13: Nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı sonra olan türü).....	82
Şekil 14: Nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin <i>şunu</i> zamiri ile ifade edilen nesneyi açıklayan türü)	86
Şekil 15: Belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin <i>öyle, öyle bir</i> kelimeleri ile ifade edilen belirtenini açıklayan türü).....	87
Şekil 16: Yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Yardımcı cümle önce temel cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin <i>oraya, orda</i> kelimeleriyle ifade edilen yeri açıl原因 türü).....	89

Şekil 17: Tarz yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin öyle bir kelimeleriyle ifade edilen tarzını açıl原因 türü).....	91
Şekil 18: Sebep yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra olan türü).....	92
Şekil 19: Sebep yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Yardımcı cümle önce temel cümle sonra olan türü).....	93
Şekil 20: Maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra olan türü)	93
Şekil 21: Maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip iki tane olan türü).....	94
Şekil 22: Sayı yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra olup yardımcı cümle temel cümlelerin o kadar kelimesini açıklayan türü).....	96
Şekil 23: Netice yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin o kadar kelimesini açıklayan türü).....	97
Şekil 24: Derece yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin o kadar kelimesini açıklayan türü).....	99

Tezin Başlığı: Emine İŞINSU'nun "Çiçekler Büyür" Romanının Cümle Yapısı.	
Tezin Yazarı: Reyhan YILMAZ	Danışman: Prof.Dr.A. MEHMEDOĞLU
Kabul Tarihi: 30 Ocak 2008	Sayfa Sayısı: VIII(Ön kısım) + 117(Tez)
Anabilimdalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilimdalı: Yeni Türk Dili
<p>Bu çalışmada Emine İŞINSU'nun "Çiçekler Büyür" romanının cümle yapısı incelenmeye çalışıldı. Öncelikle "Cümle nedir?" konusu ele alındı ve dil bilimcilerin bu konudaki görüşleri sunuldu.</p> <p>Türkiye Türkçesinde "Yapılarına göre cümle sınıflandırılması"nın dil bilimciler tarafından nasıl ele alındığı ve bize göre nasıl olması gerektiği açıklandı. Bu konuda gramer kitaplarından örnekler gösterildi.</p> <p>Romanın yazarı olan Emine İŞINSU'nun hayatı ve eserleri belirtildi. Daha sonra bu romanın cümle türleri ele alındı. Basit cümle sınıflandırılması açıklandı ve eserden örnekler verildi. Aynı şekilde birleşik cümle çeşitleri açıklanıp eserden örnek cümleler gösterildi.</p> <p>Ayrıca yazarın dil ve üslûbu da ele alındı. Basit ve birleşik cümlelerin kullanım oranı belirtilerek bu romanın cümle yapısı incelendi.</p>	
Anahtar Kelimeler : "Çiçekler Büyür" romanı, Basit cümleler, Birleşik cümleler.	

Title of the Thesis :The sentence structure of “Çiçekler Büyür”, a novel written by Emine İŞINSU.

Author:Reyhan YILMAZ

Supervisor: Prof.Dr.A. MEHMEDOĞLU

Date : 30 January 2008

Nu of pages:VIII (pre text)+117(main body)

Department :Turkish Language and Literature

Subfield :New Turkish Language

In this study the sentence structure of “Flowers Grow”(Çiçekler Büyür), a novel written by Emine İŞINSU, is studied.First of all the question of “ what is a sentence?” is discussed and the views of linguists about this subject are represented.

“How sentence classifications are done according to their structure” in Turkish, spoken in Turkey, by linguists and how it should be done in our point of view are discussed. Examples from grammar books about this subject are given.

The life and work of the writer of the novel Emine İŞINSU is also presented. The sentence types of this novel are examined. The simple sentence classification is studied and examples from the novel are given. The same process is also applied for compound sentences.

The language and style of the author is also studied. The sentence structure of this novel is examined through defining the use ratio of simple and compound sentences.

Keywords :The novel “Çiçekler Büyür”, Simple sentences, Compound sentences.

GİRİŞ

Türkiye Türkçesinde “Yapısına göre cümle sınıflandırılması” ilgi çeken tartışmalı konulardan biridir. Çünkü bu konu birçok tartışmalı konuyu da kapsamaktadır.

“Cümle nedir?” sorusuyla başlayan bu meseleye isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin yer aldığı cümlelerin yapı bakımından nasıl ele alınması gerektiği; yapılarına göre cümle sınıflandırılması; basit cümlenin tasnifi ve prensipleri, tek ögeli basit cümle türleri ; birleşik cümle sınıflandırılması, bağımlı birleşik cümlelerde temel ve yardımcı cümlenin yeri; basit ve birleşik cümle arasındaki fark gibi birçok konu bu tezde açıklanacak ve Emine İŞINSU’nun “Çiçekler Büyür” romanının cümle yapısı incelenerek basit ve birleşik cümleye ait örnekler bulunacaktır. Böylece Türkiye Türkçesinde yapısına göre cümle sınıflandırılmasının nasıl olması gerektiği çalışma konumuz olan “Çiçekler Büyür” romanındaki örnek cümlelerle somutlaştırılacaktır.

Dil bilimciler cümleyi çeşitli şekillerde tanımlamışlardır. 1958 Ufa şehrinde (Rusya şehri, Başkortostanın başkenti) “Basit Cümle Meseleleri” sorununa ait yapılan toplantıda her cümlenin bitmiş bir tonlamaya, yüklemliğe ve modallığa (duygusallığa) sahip olması gerektiği kabul edilmiştir. O halde fiilimsiler bu özellikleri taşımadığı için bir cümle olarak ele alınmamalıdır. Ama birçok dil bilimcinin görüşüne hatta MEB ders kitaplarına baktığımızda fiilimsilerin bulunduğu cümleler birleşik cümle olarak ele alınmıştır.

Bu ve buna benzer farklı görüşler nedeniyle yapısına göre cümle sınıflandırılması dil bilimciler arasında değişik şekilde tasnif edilmiştir. Aynı zamanda takı öbekleriyle kurulan basit cümleler de birleşik cümle yapısını değiştiremez. Bu çalışmayla yapısına göre cümle sınıflandırılmasının nasıl olması gerektiği de belirtilmiştir.

Tezimizin konusu olan Emine İŞINSU’nun “Çiçekler Büyür” romanında 1960’lı yıllardaki Bulgaristan’da yaşayan Türklerin dramı anlatılmaktadır.

İlay ve Mehmet Ali etrafında kurgulanan bu roman, birbirlerini çok seven iki kişinin daha sonra yaşadıkları zor günler ve onlara oynanan oyunlarla İlay’ın Mehmet Ali’yi öldürmesi ile sona eriyor.

Birçok Türk ölmüş, birçoğu işkence görmüş ve yaşadıkları zorluklara rağmen içlerinde hep bir umudun olduğu vurgulanmıştır.

İlay yine çiçeklerin büyüyeceğine; kendileri başaramasalar da ondan sonrakilerin başaracağına inanıyor.

Kullanılan bazı kavramlar

Bağımlı bağlılık: Birleşik cümlelerdeki biri bağımsız diğeri bağımlı olan basit cümleler arasındaki bağılılığa denir.

Bağımsız bağlılık: Bağımsız birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler arasındaki bağılılığa denir.

Bağımlı birleşik cümle: İçerisindeki basit cümlelerden biri diğerine bağlı olan birleşik cümleye denir.

Bağımsız birleşik cümle : Eşit hukuklu basit cümlelerin birleşmesinden oluşan birleşik cümleye denir.

Basit cümle: Bitmiş bir fikri bildiren ve bir yüklem temelinde oluşan yapılara denir.

Bitkinlik (Bitimlilik tonlaması): Her cümle bitmiş bir fikri ifade eder. Sadece tonlamayla da sağlanabilir.

Çift ögeli cümle: Her iki temel ögenin katılımıyla oluşan basit cümleye denir.

Eşit hukukluluk: Bağımsız birleşik cümleyi oluşturan basit cümleler arasındaki ilişkidir. Cümleler birbirinden bağımsızdır. Biri temel diğeri yardımcı cümle değildir. Her iki cümle de eşittir ve çeşitli alakalarla birleşmişlerdir.

Takı öbeği: Takı yardımcı kelime çeşididir. Bunların tek başlarına anlamları yoktur; ancak cümle içinde görevleri vardır. Görevleri, ismin belirli bir halinde kullanılmış kelimeyle başka kelime arasında ilişki kurmaktır. Bu nedenle kendinden önceki kelimeyle birlikte takı öbeği(grubu) oluştururlar ve söz diziminde bir cümle ögesi olurlar. Yardımcı cümle yani birleşik cümle yapmazlar.

Tek ögeli cümle: Temel öğelerden yalnız birinin varlığı ile oluşan cümlelere denir.

Temel cümle: Bağımlı birleşik cümledeki bağımsız cümleye denir.

Tonlama: Sesin gerekli duyguya ve verilmek istenen anlama göre yükseltip alçaltılmasıdır.

Yardımcı cümle: Bağımlı birleşik cümledeki temel cümleye bağımlı olan ve onu açıklayan bağımlı cümleye denir.

Yüklemlilik: Cümleye çekimli bir isim veya fiil kök ya da gövdesi getirilerek yapılır.

Çalışmanın Amacı

Türkiye Türkçesinde hemen hemen her konuda dil bilimciler farklı görüş içindedirler. Bu farklı görüşler Türkiye Türkçesi için karışıklık oluşturmaktadır. Bu durum da dilimizi çıkmaza götürmektedir.

Türkiye Türkçesinde geniş kullanıma sahip olan bağımlı birleşik cümleleri açıkladık. Birçok dil bilimci fiilimsileri birleşik cümle olarak ele almaktadır. Bu nedenle yapısına göre cümle sınıflandırılmasında değişik görüşler oluşmaktadır. Fiilimsilerin nasıl ele alınması gerektiğini bu tezimizde gösterdik. Gramer kitaplarından örnekler sunduk.

Bu çalışmamızda, tartışmalı konulardan biri olan yapısına göre cümle sınıflandırılmasının nasıl olması gerektiğini “Çiçekler Büyür” eserinin cümle yapısını inceleyerek göstermek istedik. Yazarın dil ve üslûbunu da ele alarak basit ve birleşik cümlelerin kullanma oranını da belirtmeye çalıştık.

Geleceğimize daha güvenli bakabilmek için dilimizi sağlam temellere oturtmalıyız. Bu da dilimizdeki sorunları çözüp ortak bir noktada buluşmayla olur.

Çalışmanın Önemi

Türkçe zengin kullanıma sahip bir dildir. Dilimizin bu zenginliği nedeniyle karşımıza değişik cümle çeşitleri çıkmaktadır.

Türkiye Türkçesinde yapısına göre cümle sınıflandırılması konusunda yeterli çalışma yapılmamıştır ve bu konu derinlemesine ele alınmamıştır.

Yapılan araştırmalara ve çalışmalara baktığımızda, gerek basit ve birleşik cümlenin tanımında gerekse cümle çeşitleri konusunda bir metot birliği sağlanmadığını görüyoruz. Fiilimsilerin cümle yapısındaki yeri konusu tam belirtilmemiştir. Birleşik cümlenin kapsamı, sınırları ve hatta varlığı; basit cümle ile birleşik cümle arasındaki fark yeterince derinlemesine incelenmemiştir.

Basit cümle sınıflandırılması bize göre yeterli değildir. Çünkü tek ögeli cümle varlığı belirtilmemiştir. Ayrıca birleşik cümlede olan yardımcı ve temel cümlenin gösterimi konusunda bir ölçüt yoktur.

Bu çalışmamızda bütün bunlar ele alınmış; basit cümle ile birleşik cümle arasındaki yapı farkı anlatılmış ve örnek cümleler gösterilmiştir.

Çalışmanın Metodolojisi

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde cümle tanımlarına yer verilmiştir. Dil bilimcilerin tanımları gösterilmiş; cümlenin varlığı için gerekli şartların ne olması gerektiği belirtilmiştir.

İkinci bölümde ise yapısına göre cümle sınıflandırılması konusu ele alınmış ve dil bilimcilerin bu konudaki görüşleri açıklanmıştır. Bize göre cümle sınıflandırılmasının nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Tablo ve şekillerle bizim bu konudaki görüşümüz belirtilmiştir. Dil bilimcilerin görüşleri daha sonra tabloda gösterilmiştir. Türkiye Türkçesinde yazılan bazı gramer kitaplarının bu konudaki bölümleri yer yer eleştirel bakış açısıyla incelenmiştir. Bazı dil bilimcilerin gramer kitaplarındaki bu konuyu nasıl işledikleri gösterilmiştir. Böylece Türkiye Türkçesinde “yapısına göre cümle sınıflandırılması” incelenmiş ve bu konudaki kendi görüşümüz vurgulanmıştır.

Tezimizin üçüncü bölümünde çalışmamızın konusu olan “Çiçekler Büyür” romanının cümle türleri incelenmiştir. Öncelikle bu eserin yazarı olan Emine İŞINSU’nun hayatı açıklanmış ve eserleri belirtilmiştir. Daha sonra eserlerinde kullandığı cümle türleri ele alınmıştır.

Basit cümle çeşitleri açıklanmış; basit cümlenin nasıl sınıflandırılması gerektiği vurgulanmış ve romandan örnek cümleler verilmiştir. Daha sonra birleşik cümle çeşitlerine geçilmiştir. Birleşik cümlenin sınıflandırılması yapılmış ve yine romandan örnek cümleler verilmiştir. Böylece yapısına göre cümle sınıflandırılması “Çiçekler Büyür” romanının cümle yapısı incelenerek gösterilmiştir.

Tezimizin son bölümünde ise yazarın dil ve üslûbu ele alınmıştır. Eserinde geniş kullanımı olan bağımlı birleşik cümle örnekleriyle birleşik cümle konusunun daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Ayrıca basit ve birleşik cümlelerin kullanım yüzdesi belirtilmiştir.

BÖLÜM 1 : TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE CÜMLE TANIMLARI

“Cümle nedir?” sorusu karşısında dil bilimciler farklı görüşler ortaya koymaktadır. Cümleye farklı bakış açıları cümlenin farklı sınıflandırılmasına da neden olmaktadır.

İnsanlar duygularını ve düşüncelerini en güzel, cümleyle ifade ederler. Türkçe zengin bir dil olduğu için karşımıza değişik cümle çeşitleri çıkmaktadır. Bu durum cümlenin farklı yorumlanmasına ve tanımlanmasına yol açmaktadır. Bazı dil bilimciler cümlenin esas görevinin hüküm (yargı) bildirmek olduğunu ifade etmişlerdir.

Y.V. Kroteviç (Rus Türkolog), cümlenin en önemli üç özelliğini şu şekilde belirtir:

- 1.Tonlama
- 2.Bitmişlik
- 3.Predikativlik (Yüklemlilik) (Kroteviç,1945:43).

Peterson ise “cümle için iki özellik karakteristiktir.” der.

- 1.Anlamın bitmiş olması
- 2.Fikrin bitmiş olduğunu ifade eden tonlama (Peterson,1941:92).

Türkolojide cümleye farklı bakış açıları mevcuttur. Dil bilimcilerin bu konuda yapmış olduğu tanımlar şu şekildedir:

“Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur”(Ergin, 2000:398).

“ Kendi kendine yeten bir yargı bir cümle sayılır”(Banguoğlu, 2004:520).

“Cümle, bir fikri, bir duygu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir hüküm halinde anlatan kelime grubudur”(Korkmaz, 1992:32).

“Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir”(Karahan , 1999:44).

“Bir hüküm (yargı) bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir fiile veya çekimli fiille birlikte kullanılan kelimeler dizisine cümle denir”(Gülensoy, 2000:428).

“İki unsur arasındaki olumlu (=sübuti) veya olumsuz (=selbi) ilgiyi-sözü dinleyende (=muhatapta) soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak haber veya dilek (=inşa) yoluyla ifade eden kelimeler dizisine cümle denir”(Bilgegil, 1984:12).

“Tümce tanımında geleneksel dil bilgisi ve dil biliminde, genellikle üzerinde birleşilen nokta, tümcenin bir düşüncenin, bir duygunun ya da bir yargının başlı başına anlatımına yarayan ve içindeki sözcüklerin sayısı sınırlı olmayan dile ait birim oluşudur”(Aksan, 1998:122).

“Cümle, kısaca bir mananın, bir fiile, bir şahsa, bir zamana /şekle/ temenniye bağlı olarak ve maksada uygun şekilde, bir hüküm halinde ifade edilmesidir” (Turan, 1999:310).

“Bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir isteği, bir yargıyı, bir olayı anlatmak için kurulan sözcük dizisine tümce denir”(Gencan, 1975:72).

“Cümle, içinde ya bir tek bağımsız yargı ya da yeteri kadar yan yargıyla bir tek temel yargı bulunan kelime dizisidir”(Ediskun, 2003:323).

“Tümce, bildirişim aracı olması bakımından dilin en üst basamağıdır”(Dizdaroğlu, 1974:7).

“Bir yargıyı dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde haber, dilek, oluş veya bildirme yoluyla ifade eden; çekimli bir fiille veya cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisine cümle denir”(Delice, 2003:133).

“Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce denir”(Hatiboğlu, 1972:99).

“Bir ya da birçok sözcükten oluşan yargılı anlatım birimi tümcedir”(Atabey-Özel-Çam, 2003:17).

“Cümle, dile özgü kurallara göre küçük dil öğelerinden meydana gelen, kendi içinde içerik, dilbilgisel yapı ve vurgu açısından görece bir bütünlük gösteren dil birliğidir,

diyebiliriz (bkz. Bussman 2002:578)” (Demir-Yılmaz, 2003:207).

“İşte bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir olayı eksiksiz olarak, bir düzen içinde ve bir hüküm halinde anlatan kelime grubuna cümle denir”(Yavuz-Yetiş-Birinci, 2001:151).

“Cümle, bir hüküm bildirmek için kullanılan en geniş ve en büyük kelime grubudur. Bir fikri, bir hareketi, bir düşünceyi, bir duyguyu ve bir hadiseyi tam olarak hüküm halinde ifade etmeye yarayan kelime grubu cümledir. Cümle, bir yargı, bir “hüküm” grubudur”(Karaörs, 1993:36).

“Duygu ve düşüncelerimizi anlatan ve içinde yargı bulunan sözcük dizisine cümle denir”(Hengirmen, 1998:322).

“Bir düşüncenin, bir duygunun yargısal bütünlük içinde anlatımını sağlayan dizimsel yapıya tümce denir”(Şimşek, 1987:16).

“Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir dileği, bir isteği, bir olayı, bir yargıyı anlatan sözcük dizisine cümle denir”(Demir, 2004:175).

“Cümle, kelimelerin anlatılmak istenen doğrultusunda bir araya geliş sistematığıdır ve farklı dillerde farklı kuruluşlar arz eder”(Soyhan, 2004:1).

“ ...İşte bir fikri, bir düşünceyi, bir dileği ya da bir olayı tam olarak anlatmaya yarayan kelime veya kelime dizisine cümle denir”(Öner-Pala-Ertem,1994:73).

Dil bilimcilerin cümle tanımlarına baktığımızda cümlenin hüküm veya yargı bildirdiği görüşünün yaygın olduğunu görmekteyiz. Cümle ile hüküm aynı şeyler değildir. Hüküm, tefekkürün ürünüdür ve cümlede oluşur; cümle ise hükmün söz ile ifade edilmesidir.

Bu konuda Rasim ŞİMŞEK şunları ifade eder:

“Gerçekten dış yapıca sözcük dizilişi gibi görünen tümce, içoluşum bakımından düşünce/duygu/ ve yargı ile birleşir. Düşünce ya da duygu ile yargı, tümcenin iç oluşumunu, özünü verir. Tümce ise yargısal bir bütünlük kazanan düşünce ya da duygunun dil ortamına yansımadır”(Şimşek, 1987:14).

Dil bilimcilerin cümle tanımlarında bu kavramların farklı algılandığını görmekteyiz.

“Kelimeyle ifade olunmuş hüküm (yargı) cümledir”(Buslayer, 1863:110).

A. A. POTEBNYA ise yargı ile cümlenin aynılaşamayacağını ve bir tutulmaması gerektiğini belirtir.

Diğer ünlü Türkolog şunları belirtir: “Cümlelerin görevine göre ona yakın olan kelime gruplarının esas görevi yargı ifade etmekten ibarettir. Buna göre de biz onlarda mantıki belirtiler görevinde subje ve predikatı buluruz” (Potseluyevskiy, 1943:37).

Alâeddin MEHMEDOĞLU ise “Türk Dilinde Girişik Cümle Meselesi” adlı makalesinde bu konuyu şu şekilde ele alır:

“Tefekkür süreci hüküm şeklinde gerçekleşir. Cümle dilin birimi olduğu gibi, hüküm de (yargı da) tefekkürün birimidir. Dilin birimi olan cümle, tefekkürün birimi olan hükmün sözlerle ifade edilmesidir. İnsanların birbiriyle anlaşmaya girmesi ancak hükmün cümle şeklinde meydana çıkması yolu ile mümkün olur”(Mehmedoğlu, III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996, 1999: 745-768). Daha sonra cümleyi şu şekilde tarif ediyor: **“Bitmiş bir fikri, duyguyu ve düşüncüyü bildiren kelime veya kelime grubuna cümle denir.”**

“Cümlenin varlığı için asgari şart bir çekimli fiildir”(Korkmaz, 1992:32).

N. A. BASKAKOV, Türk dilinde cümlenin kuruluşunun iki unsurdan; özne ve yüklemden ibaret olduğunu ileri sürer. Bu fikir bizce doğru değildir. Çünkü tek ögeli cümle varlığı vardır.

“Yüklemlilik cümlenin esas belirtisi gibidir ve Türk diline daha uygundur. Duygusallık ise konuşmanın sadece yardımcı unsurudur”(İşbulatov, 1958:54).

Ünlü Türkolog N. K. DMİTRİYEV bu konuda şunları belirtir : “Cümle öyle kelimeler grubudur ki, bu grup tamamlanmış fikir ifade eder ve bu fikirden herhangi bir gerçek sonuç çıkarmaya imkân verir. Cümle kendi içine öyle kelimeler dahil eder ki, bunlar kendi mantıkî karşılıklı ilişkisine göre herhangi bir yeni bitmiş (tamamlanmış) fikir veya muhakeme bildirir” (Dmitriyev, 1941:201).

Dil bilimcilerin görüşlerine baktığımızda cümle ile yargının karıştırıldığını görmekteyiz. Ama unutmamak gerekir ki, hüküm ile cümle arasında fark vardır. Bu farkı görmek için aşağıdaki tabloya dikkat edelim.

Tablo 1. Cümle ile hükmün (yargının) farklı tarafları

S.N.	CÜMLE	HÜKÜM(YARGI)
1.	Tonlamaya göre cümle muhtelif türlere bölünür(anlatı cümlesi, soru cümlesi, emir cümlesi, ünlem cümlesi).	1. Tonlamaya göre hüküm(yargı) hiçbir gruba bölünmez.
2.	Cümlenin soru, emir, anlatı ve ünlem türleri var.	2. Hüküm(yargı) esasen anlatılan cümleden ibaret olur.
3.	Cümlenin beş ögesi var(özne, yüklem, nesne, belirten, zarflık).	3.Hükmün(yargının) iki ögesi var(subjekt ve predikat).
4.	Bütün cümleler hüküm(yargı) bildirmiyor.Mesela soru cümlesi, ünlem cümlesi yargı bildirmiyor.	4.Hükümlerin(yargının) hepsi cümledir.

Kaynak: Mehmedoğlu(1999 : 750).

1958 yılında Ufa Şehrinde “Basit Cümle Meseleleri” sorunu ile ilgili yapılan toplantıda her cümle bitmiş bir tonlamaya, yüklemliliğe ve duygusalığa sahip olmalıdır, kararı kabul edilmiştir.

Bize göre cümle; bir olay, durum, duygu veya düşüncenin anlatılmasında, kelime veya kelime gruplarının yargı halinde ya da hüküm bildirecek şekilde bir araya getirilmesidir. Cümlenin yargı (hüküm) bildirmesi için çekimli bir fiil veya ek fiille çekimlenmiş isim ya da isim soylu kelime veya kelime grubu içermesi gerekmektedir.

Türkiye Türkçesinde söz diziminin önemli bir parçası olan cümle için çeşitli tanımlar yapılmıştır. Cümleler dil bilimciler tarafından çeşitli tasniflere de tabi tutulmaktadır.

BÖLÜM 2: TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE YAPILARINA GÖRE CÜMLE SINIFLANDIRILMASI

Türkiye Türkçesinde yapısına göre cümle sınıflandırılması konusunda farklı görüşler mevcuttur. İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin olduğu cümleler bazı dil bilimciler tarafından basit cümle; bazı dil bilimciler tarafından da birleşik cümle kabul edilmektedir. Basit ve birleşik cümle tanımlarının da farklı olduğu görülmektedir. Bu sebeple farklı sınıflandırmalar da yapılmıştır.

A. Necip HATİBOĞLU, “Üniversitede Türk Dili Dersleri Yazılı ve Sözlü Anlatım” adlı kitabında yapılarına göre cümleleri ikiye ayırmıştır.

İçinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümlelere **basit cümle** demektedir. Aşağıdaki örnekleri vermiştir.

Arabaya taş koydum. (Basit , Fiil Cümlesi)

Hayatta en hakiki mürşit ilimdir. (Basit , İsim Cümlesi)

İçinde bir temel yargıyla birlikte yan yargı bulunan cümleleri de **bileşik cümle** olarak adlandırır. Bileşik cümleleri de dörde ayırmıştır.

1.Ki’li bileşik cümle :

Anlaşıyor ki, o , yarın geliyor.

2.Şartlı bileşik cümle :

Uçakla gidersem , İstanbul’a erken varırım.

3.Girişik cümle :

Akacak kan damarda durmaz.

4.Sıra cümle :

Koca kentte su yok , elektrik yok , çöpçü yok , bekçi de yok.

HATİBOĞLU içinde isim-fiil , sıfat-fiil, zarf-fiil olan cümleleri girişik bileşik cümle olarak kabul etmektedir. Biz buna katılmıyoruz.

Sezai GÜNEŞ “ Üniversiteler için Türk Dili ve Anlatım Bilgisi” adlı kitabında cümle yapılarını şu şekilde ele almıştır:

1.Basit Cümleler

2.Birleşik Cümleler

Tek kavram yüklemesi yapılan yani bir tane yükleyen (yüklem) taşıyan cümlelere **basit cümle** denir.

Bunların açıklayıcı mahiyette herhangi bir yan cümle içermediğini belirtir. Şu örnekleri verir:

Mevsimleri mevsimlere imrendirirdim.

A. Nihat ASYA

Gökyüzünün başka rengi de varmış.

C. Sıtkı TARANCI

Birden fazla kavram yüklemesinin yapıldığı, yani en az iki sözün (cümlenin) bir araya getirildiği cümlelere **birleşik cümle** denir.

Birleşik cümleler, kendisini oluşturan cümlelerin birleşme tarzlarına, yükleyenlerinin konumuna göre çeşitlilik gösterdiğini belirtir. Bu nedenle birleşik cümleleri , sıralı birleşik cümle, bağlı birleşik cümle, şartlı birleşik cümle, girişik birleşik cümle, iç içe birleşik cümle ve karmaşık birleşik cümle olmak üzere altıya ayırmıştır.

Tufan DEMİR “Türkçe Dilbilgisi” adlı kitabında yapılarına göre cümleleri **altıya** ayırmıştır:

1.Basit (yalın) cümle: Bir yüklemle kurulan, bir yargı bildiren cümlelere basit cümle denir.

Ona göre basit cümlelerin yargısı başka bir cümleyi tamlamaz, başka bir cümleyle tamlanmaz, başka bir cümleye (,) , (;) işaretleriyle bağlanmaz. Şu örnekleri verir:

Bir vitrinde küçük Çehov’un okul karnesini gördük.

Haldun TANER

Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür.

Atatürk

2.Bileşik Cümle: Birden çok çekimli eylemle kurulan cümlelere bileşik cümle denir. Bileşik cümlelerde bir temel cümle (temel yargı) ile onu tamamlayan yeterince yan cümle (yan yargı) bulunduğunu belirtir. Şu örneği verir:

Birden aklıma geldi (**yan cümle**) ki kapıyı açık bıraktım.(**temel cümle**)

Bize göre bu örnekte temel ve yardımcı cümlelerin yeri doğru belirtilmemiştir. Yukarıdaki örnekte temel cümle (Birden aklıma geldi), yardımcı cümle (kapıyı açık bıraktım) tarafıdır. Yardımcı cümle (kapıyı açık bıraktım), temel cümlelerin(Birden aklıma geldi) “**ne**” sorusuna cevap olup temel cümlede olmayan özneyi açıklamaktadır. Basit cümleye çevirdiğimizde “**Kapıyı açık bıraktığım birden aklıma geldi.**” şeklinde olur.

3.Girişik Cümle : Bir temel cümle ile eylemsiyle kurulmuş bir veya birkaç yan cümleciğin ya da bir cümle içinde ad gibi kullanılmış bağımsız bir cümlelerin birlikte oluşturdukları cümleye girişik cümle denir.

Bileşik cümle ile Girişik cümlelerin birbirlerine benzediğini ifade eder. Arasındaki farkı şu şekilde açıklar:

Bileşik cümlede yan cümle çekimli bir eylemle ; girişik cümlede ise yan cümleciğin bir eylemsiyle kurulduğunu belirtir.

Gülü seven dikenine katlanır.

Atasözü

Can çıkmayınca huy çıkmaz.

Atasözü

Bu örnekler girişik cümle şeklinde ele alınmış. **Bu cümle basit cümledir** (Umumi şahıslı cümledir). Çünkü unutulmamalıdır ki fiilimsilerle kurulan cümleler birleşik cümle olamaz.

4.Sıralı cümle: Bağımsız birden çok basit veya bileşik yapıdaki cümlenin virgül, noktalı virgül ya da bağlaçlarla bağlanmasıyla oluşan cümlelere denir.

Oraya oturup ipi ağaca geçirir, uçlarını bağlar.

R. Halit KARAY

5.Ara cümle

6.Cümleden Sözcük Düşmesi- Kesik (eksiltili) Cümle

Rasim ŞİMŞEK “Örneklerle Türkçe Sözdizimi” adlı kitabında bu konuyla ilgili şunları belirtmiştir:

“Tümce, düşünce ya da duyguların yargısal bütünlük içinde dil ortamına yansımalarıdır. Düşünce ya da duygular, bağımsız yargılar biçiminde oluşabileceği gibi, birbirine bağlı / bağımlı yargılar olarak da ortaya çıkabilirler. Bu nedenle, tümcelerin yapı yönünden türlendirilmesinde önce yargı sayısına , sonra yargıların bağlantısına bakılır”(Şimşek, 1987:243).

Yapıca tümce türlerini altıya ayırmıştır:

1.Yalın Tümce

2.Bileşik Tümce

3.Sıralı Tümce

4.İlgi Tümcesi

5.Kesik Tümce

6.Ara Tümce

Raşit KESKİN “Türkçe Dil Bilgisi -Kelime ve Cümle Tahlilleri- ” adlı kitabında cümleleri yapı bakımından beş gruba ayırmıştır:

1.Tek yargıyı bildiren, içerisinde isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümlelere basit cümle denir.

Şu örneği verir:

Sel suları köyün her tarafını kaplamıştı.

2.Birleşik Cümle (Girişik birleşik cümle, İç içe birleşik cümle, Ki’li birleşik cümle, Şartlı birleşik cümle olarak ayırır.)

3.Sıralı Cümle

4.Bağlı Cümle

5.Ara Cümleli Cümle

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL, Ayfer ÇAM “ Türkiye Türkçesinin Sözdizimi” adlı kitaplarında yapılarına göre tümce türleri ile ilgili olarak şunları ifade etmişlerdir:

“Türkçede bir ya da birden çok yargı, aynı tümce içinde verilebilir. Böylece tümceler, taşıdıkları yargıya göre yapısal birtakım türlere ayrılır. Aynı biçimde sözcüklerin dizilişi yönünden de tümceler değişik yapıda olabilir”(Atabay-Özel-Çam, 2003:91).

Yapılarına göre tümce türlerini iki başlık altında ele almışlardır.

Yargı Sayısına Göre Tümceler:

1.Yalın tümce

2.Bileşik tümce

3.Ara tümce

4.Sıralı tümceler

5.Girişik tümce

Öğelerinin Dizilişine Göre Tümceler:

1.Kurallı ya da Düz tümce

2.Devrik tümce

3.Kesik tümce

Mehmet HENGİRMEN “Türkçe Dilbilgisi” adlı kitabında bu konuyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

“Bazı dilbilgisi kitaplarında cümleleri biçimlerine göre sınıflandırırken girişik cümle, eksilteli cümle, yan cümle, iç cümle, ara cümle, kesik cümle gibi değişik cümle türlerine yer verilmektedir. Ancak iç cümle, ara cümle , yan cümle adıyla verilen cümleler gerçekte ayrı cümleler değil , cümleyi tamamlayan öge durumundadır. Kesik cümle , eksilteli cümle adıyla belirtilen cümleler de cümlenin tanımına ters düşmektedir. Çünkü sözcüklerin cümle oluşturabilmesi için mutlaka tam bir yargı bildirmesi gerekir”(Hengirmen , 2002:353).

Yapısına göre cümleleri dörde ayırır:

1.Yalın Cümle: Bir tek çekimli eylemle kurulan ve içinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümleye denir. Yalın cümlelerin içinde eylemsi bulunmaz.

Şu örneği vermiştir:

Yarın mutlaka bana telefon et.

2.Bileşik Cümle: İçinde birden çok çekimli eylem ve birden çok yargı bulunan cümlelere birleşik cümle denir. Bileşik cümlelerde bir çekimli eylem, bir temel cümle ve bu temel cümleyi tamamlayan yan cümleler bulunur.

Şu örneği verir:

Serpil koltuktan kalkarak pencereyi açtı.

y.c

t.c

Bu cümle basit cümledir. Çünkü “kalkarak” zarf-fiili yüklemlilik ifade etmez. Bu nedenle de birleşik cümle yapmaz.

3.Sıralı Cümle

4.Girişik Cümle

Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Necat BİRİNCİ “Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri” adlı kitaplarında yapılarına göre cümleleri şu şekilde ele almışlardır:

1.Basit cümle: Başlı başına bir anlam bildiren ve hiçbir cümleye bağlı olmayan cümlelere basit cümle denir.

“Ben kırk yıldır bu sanatı işlerim.”

M. Ş. ESENDAL

2.Sıralı cümle

3.Bağlı cümle

4.Birleşik cümle: Asıl bir cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya daha çok yardımcı cümlenin meydana getirdiği cümleye denir.

Üç çeşit birleşik cümle vardır:

- Şartlı birleşik cümle :

Hava güzel olursa biz yarın gezmeye gideceğiz.

-Ki’li birleşik cümle :

“Görüyorsun ki taraftarlığım zaruri bir taraftarlıktır.”

R. Nuri GÜNTEKİN

-İççe birleşik cümle :

Ben, böyle oldu zannediyorum.

Bu cümle konuşma diline ait nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Biz bu türü kabul etmiyoruz.

Tuncer GÜLENSOY “Türkçe El Kitabı” adlı kitabında yapı bakımından cümleleri şu şekilde ele almıştır:

1.Yalın (Basit) Cümle : Bir çekimli fiille kurulan cümleye denir.

İçinde tek bir olay, düşünce, hüküm bulunması gerektiğini belirtir. Bu cümlelerin tek yüklemi olduğunu söyler. Bu cümleler başka bir cümleciği tamamlamaz; başka bir cümlecik tarafından tamamlanmaz.

Bu yaz Ankara'ya gideceğiz.

2.Birleşik / Bileşik Cümle (Mürekkep Cümle) : Birden çok çekimli fiil (eylem) kullanılmış olan cümleye denir.

Birleşik cümlede bir veya birkaç iç cümle, ara cümle, yan cümle ile bir temel cümle bulunduğunu belirtir.

“Kılıcın yapamadığımı adalet yapar.”

Kanunî Sultan Süleyman

Bu örnek de basit cümledir. Tuncer GÜLENSOY filimsileri birleşik cümle olarak ele almış. Buna katılmıyoruz.

3.Temel cümle

4.Yan cümle

5.Bağlaçlı (ki'li) yan cümle

6.Dilekli yan cümle

7.Şartlı yan cümle

8.Edatlı yan cümle

9.Sorulu yan cümle

10.İkilemeli yan cümle

11.Ara cümle

12.Girişik cümle

13.Sıralı cümle

14.Devrik cümle

15.Kesik cümle

H. İbrahim DELİCE “Türkçe Sözdizimi” adlı kitabında yapılışlarına göre cümleleri şu şekilde belirtmiştir:

“Cümle bünyesinde barındırdığı unsurların taşıdığı yargı durumuna göre de basit ve birleşik olmak üzere ikiye ayrılır.

Bir cümle bünyesinde isim veya isme dayalı kelime öbeklerini barındırıyor ve bu şekliyle bir yüklem etrafında dizge oluşturuyorsa bu tür cümleler basittir.

Bir cümle bünyesinde fiil veya fiile dayalı kelime öbeklerini ve özne, nesne ,tümleç görevlerinde başka bir cümleyi yani yan cümleyi içeriyorsa bu tür cümleler de birleşiktir”(Delice, 2003:142).

Bünyesinde yan cümle – cümlemsi – barındırmayan cümlelere **basit cümle** denir.

Şu örneği verir:

Ali kitap okuyor.

İki veya daha fazla yargının bir cümle yapısı içinde yan cümle veya iç cümle şeklinde birleştirilmesi yoluyla oluşturulan cümle türüne **birleşik cümle** denir.

Birleşik cümleleri dörde ayırır:

- a) Girişik birleşik cümle
- b) İç içe birleşik cümle
- c) Ki’li birleşik cümle
- d) Karmaşık birleşik cümle

Zeynep KORKMAZ “Gramer Terimleri Sözlüğü” adlı eserinde cümle maddesinde yapılarına göre cümleleri yalın cümle ve birleşik cümle olmak üzere ikiye ayırmıştır. Birleşik cümle türü olarak sıralı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, şart cümlesi, ilgileme cümlesi gibi türleri belirtir.

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Türk Dili dergisinde yayımlanan bir makalesinde basit cümle ile ilgili aşağıdaki örnekleri vermiştir. Korkmaz, fiilimsilerin girişik veya karmaşık birleşik cümle olarak ele alınmaması gerektiğini belirtmiştir.

Dün aldığımız kitapları yarın göndereceğiz.

Toplantıya katılmanız bizi çok sevindirecek.

Osman'ın bize yardım edecek arkadaşları görünmüyor.

Ben anlattıkça o heyecanlanıyordu.

(Temmuz 1996, sayı:535)

Vecihe HATİBOĞLU “Türkçenin Sözdizimi” adlı eserinde şunları belirtir:

“Tümce, yapı bakımından bir tek çekimli eylemle kurulur ve başka tümceye bağlı olarak da kullanılabilir. Çekimli eylem, tümceye kişi ve zaman kavramını birlikte verir”(Hatiboğlu, 1972:145).

Yapı bakımından tümce türlerini yalın tümce, birleşik tümce, ara tümce, girişik tümce, sıralı tümce, devrik ve kesik tümce olarak ele alır.

M. Metin KARAÖRS “Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri” adlı kitabında yapı bakımından asli olarak fiil cümlesi ve isim cümlesi olmak üzere iki çeşit cümle olduğunu belirtmiştir. Birleşik cümlelerin de fiil cümlesi veya isim cümlesinin yardımcı cümlelerle genişletilmiş şekillerinden ibaret olduğunu açıklar. Birleşik cümleyi de şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olarak ayırmıştır.

Hikmet DİZDAROĞLU “Tümcebilgisi” adlı kitabında ise yapılarına göre cümleleri **yalın tümce** (1.Yüklemlerin cinsine göre yalın tümceler , 2.Öğelerinin dizilişine göre yalın tümceler) ve **bileşik tümce** (1.Girişik tümce, 2.Kaynaşık tümce, 3.Koşul tümcesi, 4.İlgi tümcesi, 5.Katmerli bileşik tümce) olarak ikiye ayırmıştır.

Nurettin DEMİR – Emine YILMAZ “Türk Dili El Kitabı” adlı eserlerinde bu konuyla ilgili olarak şunları belirtmişlerdir:

“Yapısına göre cümleler sorunu sözdiziminin epeyce tartışmalı konuları arasındadır. Farklı adlandırılrsa da genel olarak kabul gören bir ayrıma göre Türkçede

bir cümle basit veya birleşik olabilir. Bir yüklemi bulunan ve içinde fiilimsi yer almayan Okula gidiyorum ve Ali asker gibi cümlelerin basit cümleler oldukları konusunda herhangi bir tartışma yoktur. Aynı şekilde Gelse gideriz, Biliyorum ki gelecek gibi cümlelerin de sırasıyla şartlı ve ki'li birleşik cümleler, Akşama kadar uğraşmış, ama kitabı bitirememiştik cümlesinin ise sıralı cümle olduğu görüşü de adlandırma farklarına rağmen genel olarak kabul edilmektedir”(Demir-Yılmaz, 2003:212).

Genel olarak baktığımızda içinde fiilimsi bulunmayan cümleler basit cümle kabul edilmektedir. Ancak biz buna katılmıyoruz.

Süer EKER ise “Çağdaş Türk Dili” adlı kitabında yapısına göre cümleleri şu şekilde ele almıştır.

- 1.Basit tümce
- 2.Birleşik tümce (Şartlı birleşik tümce, Ki’li birleşik tümce)
- 3.Sıralı ve bağlı tümce

M. Kaya BİLGEGİL “Türkçe Dilbilgisi” adlı eserinde yapısına göre cümleleri **ikiye** ayırmıştır.

1. Hiçbir cümleye bağlı olmaksızın kendi başına tam bir anlam ifade edebilen cümlelere basit cümle denir.

“İlk gençlik yıllarımda büyümlü gecelerinde neler okumamıştım.”

(S. Kemal Yetkin, Günlerin Götürdüğü, 1958,s.60)

2. İçinde eylemsi bulunan cümlelere birleşik cümle denir.

Birleşik cümleleri girişik , şartlı, bağlı, sıralı ve karmaşık cümleler olmak üzere beşe ayırmıştır.

“İstemek hakkımızdır.”

“Vardım ki yurdumdan ayak göçürmüş.”

(Bayburtlu Zihni)

Jean DENY “Türk Dili Grameri” adlı kitabında cümleleri üçe ayırmıştır. Bizim basit cümle kabul ettiğimiz cümleleri bağımsız veya ana (temel) cümleler başlığı altında toplar. Fiilimsileri ise cümlemsi olarak kabul eder. Bizim şartlı bağımlı birleşik cümle kabul ettiğimiz cümleleri ve **ki** bağlacıyla veya bağımlılık tonlamasıyla birbirine bağlanan cümleleri de uyruk cümleler olarak sınıflar.

İlköğretim 8.Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda ise bu konu şu şekilde ele alınmıştır:

“Cümleler, yapıları bakımından basit cümle, birleşik cümle, sıralı ve bağlı cümle olmak üzere üçe ayrılır”(Köktürk- Gül, 2006:195).

Bir maksadı tek yüklemle anlatan cümlelere **basit cümle** denir.

Basit cümlelerin yüklemelerinin çoğunlukla fiil olduğunu belirtmişlerdir.

Son teselli aranır. (fiil)

Yüklem

Basit cümlelerin yüklemelerinin ek fiil almış ad soylu sözcüklerden de oluşabileceğini açıklarlar.

Ama kapının biri açıktır. (Ek fiil almış ad soylu sözcük)

Yüklem

Bir temel yargı ve onu tamamlayan en az bir yan yargıdan oluşan cümlelere **birleşik cümle** denir.

Birleşik cümlenin içinde cümleciklerin olduğunu belirtmişlerdir. Cümlecikleri de temel cümlecik ve yan cümlecik olarak ikiye ayırmışlardır.

“Bahar geline / her yer yeşerir.”

Fiilimsi

temel cümlecik

Yan cümlecik

Bu cümle basit cümledir.

Fiilimsiler yan cümlecik olarak kabul ediliyor ve birleşik cümle içinde alıyorlar. Biz buna katılmıyoruz. Çünkü cümle olabilmesi için çekimlenmiş fiil olması gerekir. Fiilimsiler fiiller gibi çekime girmezler. Bu nedenle birleşik cümle yapmazlar.

Bizim **bağlaçsız bağımsız birleşik cümle** kabul ettiğimiz cümleleri ayrı sınıfa alıp **sıralı cümle** kabul edilmiştir.

“Bu teklif üzerine ötekiler biraz düşünürler, sonra içlerinden en genç olanı haykırır.”

Bizim **bağlaçlı bağımsız birleşik cümle** olarak ele aldığımız cümleleri de **bağlı cümle** olarak adlandırılmıştır.

Bu cümlelerin ayrı kategoride ele alınmasını doğru bulmuyoruz. Sıralı ve bağlı cümle kabul edilen cümleler de aslında birleşik cümle çeşididir.

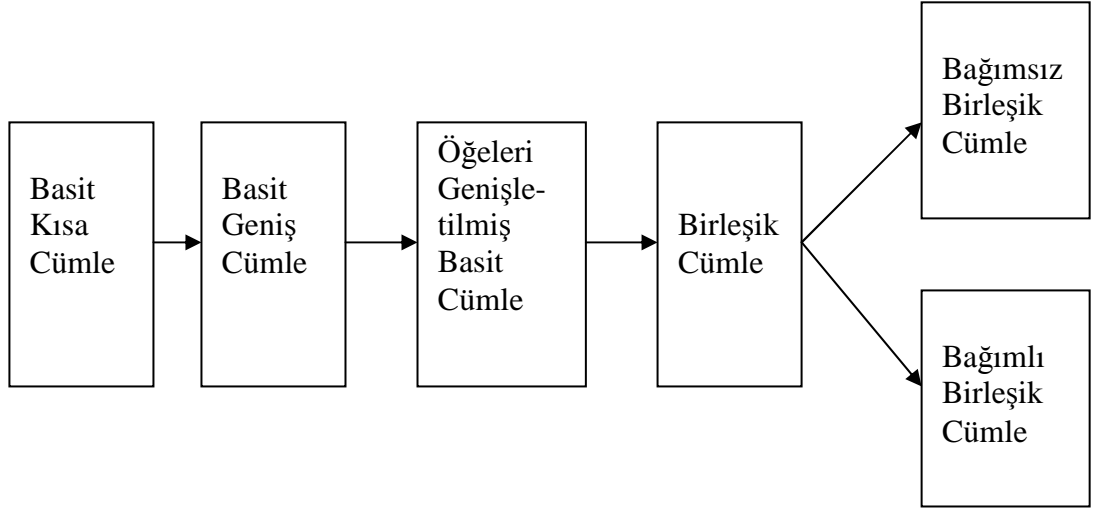
Türkçe geçmişi uzun ve zengin bir dildir. Zengin ifade olanakları ve kullanımı vardır. Her kullanım için ayrı bir sınıf yapmayı doğru bulmuyoruz. Çünkü karşımıza çok zengin cümle çeşitleri çıkabilir. Her birini ayrı olarak ele alırsak bu dilimizi karmaşıklığa götürür.

İnsanlar arasında iletişimi sağlamada en önemli araç olan dil, canlı bir varlıktır ve değişim içerisindedir. İnsanoğlunun bilgisi ve düşünme gücü arttıkça bunu dile de yansıtmıştır. İnsanoğlunun gelişim süreci dili de etkilemiştir. İnsan tefekkürünün olgunlaşması sonucu basitten birleşige doğru cümle yapısı ortaya çıkmıştır.

Prof. Dr. Elövset Zakiroğlu Abdullayev bu konuda şunları ifade eder: “İnsan düşüncesinin belirli inkişaf devri bağımlı birleşik cümleye olan ihtiyacı doğurur. Bunun neticesidir ki, basit cümlelerin birbiri ile birleşmesi lazım gelir ki, bu amaçla da dilin kendi materyalinden (malzemesinden) bağlayıcı araç gibi istifade olunur” (Elövset Z. Abdullayev 1974:370).

Basit cümle, basit tefekkürün ürünüdür. Birleşik cümlede ise birleşik fikir vardır. Prof. Dr. Alâeddin MEHMEDOĞLU cümlelerin inkişafını şu şekilde belirtmiştir:

Şekil 1. Birleşik cümlenin inkişaf süreci:

Şu örnekleri verir:

Basit kısa cümle: Otobüs geldi.

Basit geniş cümle: Otobüs **seher** geldi.

Öğeleri genişletilmiş basit cümle: Otobüs **saat yedi tamam olunca** geldi.

Birleşik cümle:

Bağımsız birleşik cümle: Otobüs geldi, öğrenciler okula gitti.

Bağımlı birleşik cümle: Otobüs gelirdi **ki**, öğrenciler okula gitti.

Kaynak: MEHMEDOĞLU (2005:80).

Cümleler yapı bakımından şu şekilde ele alınmalıdır:

1.Basit Cümle

2.Birleşik Cümle

Bitmiş bir fikri bildiren, bir yüklem temelinde oluşan yapılar **basit cümleler**, iki ya da daha fazla basit cümleden oluşan ve bir tonlamayla ifade olunan yapılar ise **birleşik cümlelerdir**.

Basit cümle ile birleşik cümle arasındaki fark, yapı farkıdır. **Basit cümle** kelime ve kelime gruplarından oluştuğu halde, **birleşik cümle** basit cümlelerden ve onların çeşitli birleşmelerinden oluşur.

Prof. Dr. Alâeddin MEHMEDOĞLU şunları ifade eder:

“Tek halde kullanılan basit cümle, birleşik cümle içerisinde kullanılan basit cümlelerden çok farklıdır.Şöyle ki, tek kullanılan basit cümlenin kendine özgü (has) bitiş tonlaması olduğu halde, birleşik cümle içerisinde kullanılan basit cümlelerin her birinin ayrı ayrı bitiş tonlaması olamıyor.Birleşik cümlenin umumi tonlaması oluyor. Birleşik cümleyi oluşturan basit cümleler, kendine özgü bitiş tonlamalarını kaybedip, birleşik cümlenin umumi tonlamasına bağımlı olur” (Mehmedoğlu , 2005: 2).

Aşağıdaki cümleleri karşılaştıralım:

Kuvvet birdir.

O milletindir.

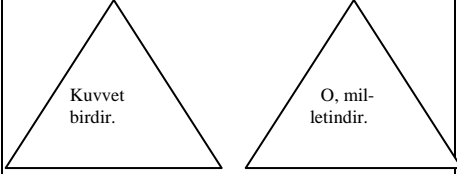
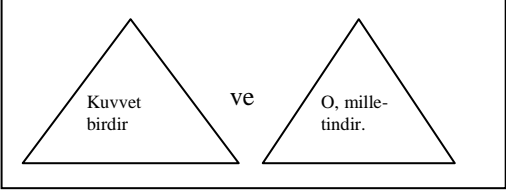
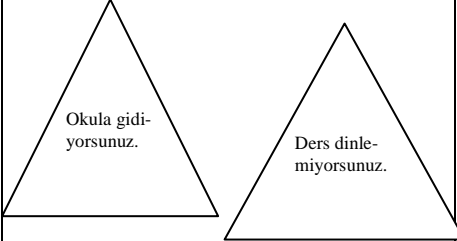
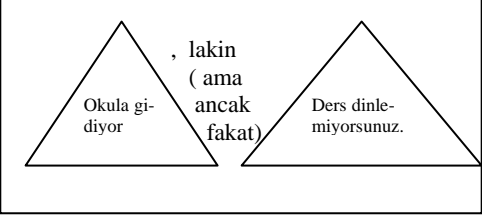
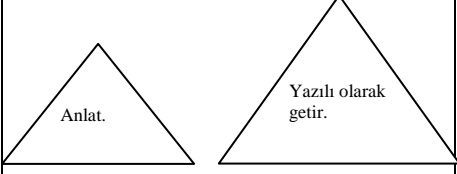
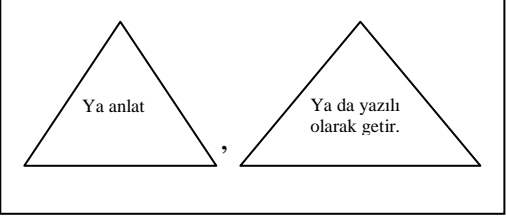
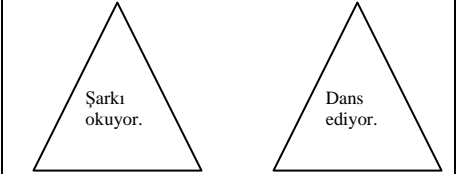
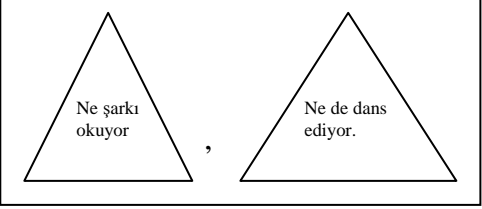
Bu basit cümlelerin her birinin kendine özgü bitiş tonlaması vardır.

Kuvvet birdir ve o milletindir.

Ve birleştirme bağlacı, bu basit cümleleri birbirine bağladığından cümleler önceki bitiş tonlamalarını kaybederek birleşik cümlenin genel tonlamasına bağımlı olurlar.

Basit cümle ile birleşik cümle arasındaki farkı tabloda şu şekilde gösterebiliriz.

Tablo 2. Basit ve birleşik cümlelerin farkı

	Basit Cümle	Bağımsız Birleşik Cümle
1		
2		
3		
4		

Kaynak: MEHMEDOĞLU (2005 :3)

Yukarıdaki tabloya baktığımızda şunları görmekteyiz:

1. Basit cümlelerin yalnız bir gramer temeli olduğu halde, birleşik cümlelerde iki gramer temel vardır.

2. Basit cümleler kelime ve kelime gruplarından oluşuyorsa, birleşik cümleler basit cümlelerin birleşmesinden meydana çıkıyor.

3. Basit cümlelerin içeriğini cümle öğeleri; birleşik cümlelerin içeriğini ise basit cümleler oluşturuyor.

Bazı dilbilimciler fiilimsi olan cümleleri birleşik cümle kabul etmektedirler. Oysaki isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller birleşik cümle yapmaz. Çünkü bunlar yüklem olamaz. Birçok dilbilimci de bu görüştedir. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı'nın ders kitaplarında fiilimsiler birleşik cümle olarak ele alınıyor.

“Üşüyen elleri tutan bulunur.”

“Geceleri yıldızları seyretmeyi seviyorum.”

“Koşarak eve gitti.”

Bu cümleler basit cümledir. Çünkü bir tek yüklem vardır.

Birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler ise anlam bakımından birbiriyle iki tür bağlanır:

1. Eşit hukuklu cümlelerden oluşan birleşik cümleler

“Sabahleyin kalkar, kahvaltımı yaparım.” (Mehmedoğlu, 2001:108)

Bu birleşik cümlede iki eşit hukuklu basit cümle vardır.

Sabahleyin kalkar.

Kahvaltımı yaparım.

Birleşik cümleyi oluşturan bu basit cümleler anlamca birbirlerine bağlı olsa da, bunlar birbirlerine bağımlı değildir.

Birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler arasındaki bu tür bağılılığa **bağımsız bağıllık** denir.

2. Basit cümlelerden biri bağımsız diğeri bağımlı olan birleşik cümleler

“Biliyor ki, Türk askeri çok itaatlidir.”

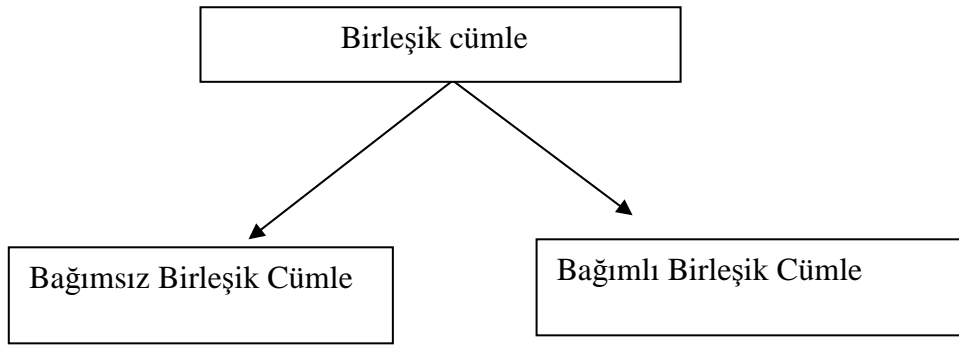
M. Fatih ANDI (Mehmedoğlu, 2001:108)

Bu birleşik cümleyi oluşturan basit cümlelerin birincisi bağımsız olduğu halde ikincisi bağımlıdır. İkinci taraf (Türk askeri çok itaatlidir) birinci tarafı tamamlıyor, birinci tarafın **neyi** bildiğini açıklıyor. O halde ikinci cümle bağımlıdır; çünkü birinci cümleyi açıklıyor ve ona bağımlı oluyor.

Birleşik cümlelerde biri bağımsız, diğeri bağımlı olan basit cümlelerin arasındaki bağılılığa **bağımlı bağıllık** denir.

Birleşik cümleler bu nedenle ikiye bölünür.

Şekil 2. Birleşik cümle türleri

Kaynak: MEHMEDOĞLU (2001:109).

Eşit hukuklu basit cümlelerin birleşmesinden oluşan birleşik cümleye **bağımsız birleşik cümle** denir.

Ahmet geldi ve yerine oturdu.

Hafifçe rüzgar esiyordu, dalgalar birbirini kovuyordu.

Bağımsız birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler birbiriyle iki tür bağlanır:

- 1.Bağlaçlı bağımsız birleşik cümleler
- 2.Bağlaçsız bağımsız birleşik cümleler

Basit cümleleri birbirine bağımsızlık bağlaçlarıyla bağlanan birleşik cümleye **bağlaçlı bağımsız birleşik cümle** denir.

Kuvvet birdir ve o, milletindir.

Mehmet, Aydın'a gitti, lakin Bakü'yü düşünüyormuş.

Tünel de kazılır, kömür de çıkarılır.

Ne bir ses duyulur, ne de ışık görünüyordu.

Bağımsız birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler arasında çeşitli anlam ilişkileri oluyor. Bağlaçlı bağımsız birleşik cümlelerde bu anlam ilişkileri hem bağlaç hem de tonlama ile olmaktadır. **Bağlaçsız bağımsız birleşik cümlelerde** ise bu anlam ilişkileri yalnız tonlama alâkası ile olmaktadır.

Bağlaçsız bağımsız birleşik cümleyi oluşturan basit cümleler birbiriyle zaman, peş peşe, açıklayıcı, karşılaştırma, sebep-netice vb. alâkalarla bağlanır.

Kütüphanedeki öğrencilerin biri dersini yazıyor, biri kitap okuyor, biri de şekil çiziyordu.

(Zaman alâkalı)

Gün geçti, hafta dolandı, aylar geçti.

(Peş peşe alâkalı)

Kimi su getirir, kimi gübre taşıyor – herkes tarlada çalışıyordu.

(Açıklayıcı alâkalı)

Ben çok söyledim, o, az işitti.

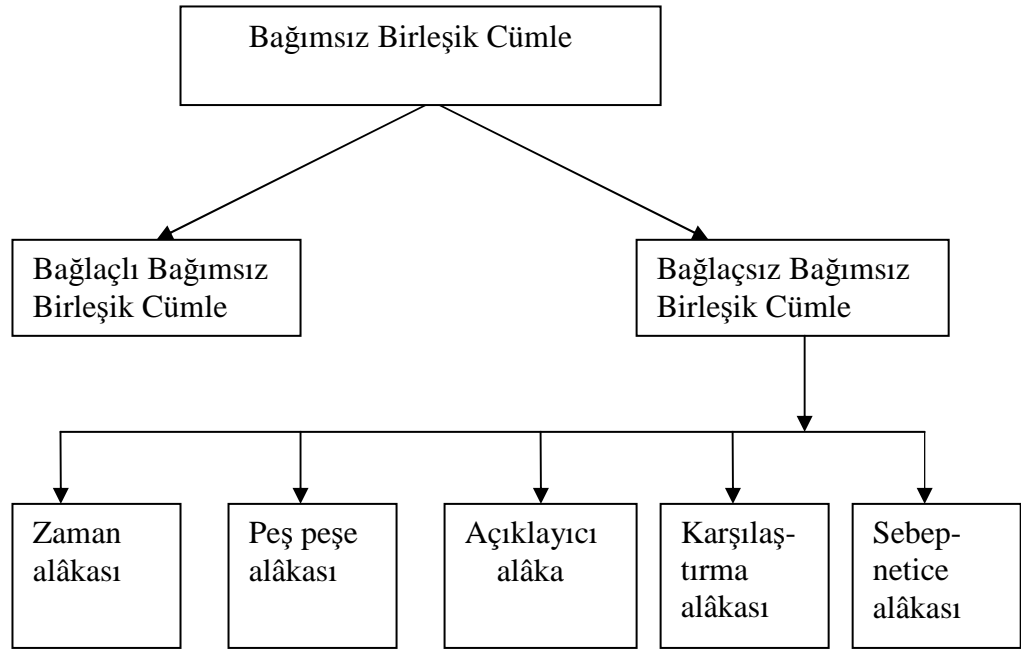
(Karşılaştırma alâkalı)

Gün çıktı, hava ısındı.

(Sebep- netice alâkalı)

Bağımsız birleşik cümleleri şu şekilde gösterebiliriz.

Şekil 3. Bağımsız birleşik cümle çeşitleri

Kaynak: MEHMEDOĞLU (2005:14).

Bazı dil bilimciler alakalarla veya bağlaçlarla kurulmuş bağımsız birleşik cümleleri sıralı veya bağlı cümle olarak kabul etmektedirler. Bunları ayrı sınıf olarak ele alınmasını doğru bulmuyoruz. Çünkü bu gibi cümleler de birleşik cümledir.

Kaya BİLGEGİL sıralı cümle ile ilgili şunları ifade eder:

“Aynı unsur veya anlam ilgisinin ortak veya farklı görevle birden ziyade cümlede ardarda yer alması sıralı cümleleri meydana getirir. Bu hali hem basit cümlede, hem temel cümlede, hem yan cümleciklerde, hem de girişik ve şartlı cümlelerde görmek mümkündür.

Çocuk annesini göremeyince, önce mutfağa baktı, sonra odaları dolaştı, nihayet ağladı” (Bilgegil, 1984:88).

Bize göre bu cümle bağımsız birleşik cümledir.

T. GÜLENSOY ise sıralı cümleye şu örneği verir:

“Sazının üstüne saz yok, sözünün üstüne söz yok.” (Gülensoy, 2000:438)

Bize göre bu cümle de bağımsız birleşik cümledir. Çünkü taraflar eşit hukukludur, birbirine bağımlı değildir. Bu nedenle bağlaçlarla oluşmuş cümleleri bağlı cümleler ; virgül veya noktalı virgülle kurulan cümleleri de sıralı cümleler diye ayırmayı doğru bulmuyoruz. Bu gibi cümleler birleşik cümle kabul edilmelidir.

Birleşik cümleler bağımsız birleşik cümle ve bağımlı birleşik cümle olarak ayrılır.

İçerisinde basit cümlelerden biri diğerine bağlı olan birleşik cümleye **bağımlı birleşik cümle** denir.

Prof. Dr. Alâeddin MEHMEDOĞLU “*Türkiye Türkçesinde Bazı Gramer Terim ve Anlayışlar Üzerine*” adlı makalesinde bu konu ile ilgili şunları belirtir:

“ Türk dilinde bağımlı birleşik cümleyi oluşturan temel ve yardımcı cümleler birbirine çeşitli vasıtalarla (araçlarla) bağlanır.Bu bağlam vasıtalarının yardımıyla dilde “Bağımlı Birleşik Cümle”ler meydana çıkar.

Lakin, Türkiye Türkçesinde bağımlı birleşik cümleler tetkik olunmadığından, temel ve yardımcı cümlelerin sınırları belirlenmediği ve birbirine nasıl bağlandığı araştırılmadığından dolayı bazı gramer terim ve anlayışlar değişik adlarla takdim edilmektedir ”(Mehmedoğlu, 2001:125).

Gerçekten de gramer kitaplarına baktığımızda dil bilimciler farklı terimler kullanmaktadırlar. Meselâ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ yan cümleyi şu şekilde ele almıştır:

“Yan cümlenin bağlaçlı yan cümle (ki’li), dilekli yan cümle (-sA’lı), şartlı yan cümle (-sA’lı, mİşsA’lı), sorulu yan cümle(-mI’lı) gibi çeşitli türleri vardır.” (Korkmaz,1992:169).

Temel ve yardımcı cümleleri birbirine **ki** açıklayıcı bağlacı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanan bağımlı birleşik cümleler, dil bilgisi kitaplarında da çeşitli adlarla sunulmaktadır. Bazı dil bilimciler şu şekilde adlandırmıştır:

1. Ki'li birleşik cümle (Prof.Dr.M. ERGİN, Prof.Dr.Z. KORKMAZ, Prof.Dr.H. ZÜLFİKAR, Prof.Dr.A. TOPALOĞLU vb.)

2.Ki ilinti cümlesi (Prof.Dr.T. BANGUOĞLU)

3.Ki'li bağlı cümleler (Prof.Dr.L. KARAHAN)

4.Bağlı cümle (C.DEMİR, A.F. BİLKAN, Liseler için Türk Dili ve Edebiyatı; Emel Yay. ,Ankara, 1993:255-226).

Prof. Dr. A. MEHMEDOĞLU “ki” bağlacının Türk kökenli olduğunu belirtir ve onun inkişaf sürecini şu şekilde açıklar:

“Önce bir daha belirtmek istiyoruz ki, Türk menşeli olan *ki* bağlacı sual (soru) zamiri kim → nispi zamir → kim → bağlaç kim > kin > ki şeklinde inkişaf etmiştir” (Mehmedoğlu,1999:745-768).

Daha sonra Prof.Dr. A. MEHMEDOĞLU, Türkiye Türkçesinde bağımlı birleşik cümle şeklindeki yapıda yardımcı cümlenin temel cümleye çeşitli vasıtalarla(araçlarla) bağlandığını belirtir.

1. Bağlaçlarla oluşan bağımlı birleşik cümleler:

Yardımcı cümle temel cümleye *ki* açıklayıcı bağlacı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır. Yardımcı cümleyi temel cümleye bağlayan *ki* bağımlılık bağlacından sonra virgül konur.

Tarihte açık olarak görülüyor ki, bir kültür ancak kendi toplumunun tarihi varlığında ortaya çıkabilir (Nevzat Köseoğlu, “Milli Kültür ve Kimlik”, İstanbul,1992, s.148).

2. Edatlarla kurulan bağımlı birleşik cümleler:

Yardımcı cümle temel cümleye “*mi, mi, mu, mü, ise/-sa// -se*” edatları ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır.

Bahar geldi mi, biz hepimiz bahçelere dökülürdük(Ömer Seyfettin, “Seçme Hikâyeler”, 2.Basılış, MEB Basımevi, İstanbul,1979,s.45).

Akşamdan beri yağan kar dinmişse, yatağını tekrar karyolasına taşımayı düşünerek doğrulmak istiyordu (Peyami Safa, “Biz İnsanlar”,s.61).

3. Bağlaç gruplarıyla gerçekleşen bağımlı birleşik cümleler:

Yardımcı cümle temel cümleye “*ne zaman, ne zaman(ki), öyle ki*” bağlaç grubu ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır.

Ne zaman ki eşekler büfemin çevresini sarıp gazete ve dergileri yemeye başladı, işler değişti (Üzeyir Gündüz, “Kahraman Eşekler”, MEB, İstanbul, 1977, s.22).

Öyle ki “ Şüheda fişkırarak toprağı sıksan şüheda” mısralarında söylendiği gibi, insan avucuna biraz toprak alıp sıksa, ondan binlerce şehit fişkırır (İsa Kocakaplan, “İstiklâl Marşımız ve Mehmet Akif Ersoy”,İstanbul, 1999,s.30).

4. Bağlaç kelimelerle meydana çıkan bağımlı birleşik cümleler:

Yardımcı cümle temel cümleye (*kim(ki), herkim (ki), ne zaman (ki), haçan (ki), nere (ki), ne kadar (ki) bağlaç kelimeler (Nisbi Zamirler)* ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır.

Kim düşer daldan, o bilir haldan (Metin Yurtbaşı, “Sınıflandırılmış Türk Atasözleri”, Ankara, 1994, s.77).

Her kim İstanbul’u ve Hindistan’ı eline geçirirse, dünyanın hakimi odur (N. Fazıl Kısakürek, “Moskof”, İstanbul, 1989, s.8).

5. Söz dizimi kuruluşuyla oluşan bağımlı birleşik cümleler:

Yardımcı cümle temel cümleye söz dizimi kuruluşuyla bağlanır. Yani yardımcı cümle hangi cümle ögesinden oluşuyorsa temel cümlede de o cümle ögeleri iştirak eder.

Canın nerede, yüreğin orada (Atasözü).

Ön tekerler nereye giderse, arka tekerler oraya gider (Atasözü).

6. Tonlamayla kurulan bağımlı birleşik cümleler:

Yardımcı cümle temel cümleye bağımlılık tonlamasıyla bağlanır.

Prof. Dr. Şükrü Elçin'in "Türkiye Türkçesinde Maniler"(Ankara, 1990) adlı kitabından şu örnekleri verebiliriz.

Kim Muşludan kız alsa

Cenneti bulacaktır (Muş- s.138).

İsteyene varmadım

Sevdiğim alsın diye (İstanbul- s.24).

Bağımlı birleşik cümlelere şu örnekleri verebiliriz.

"Bilin ki, türkü bilmeyenin kimliği yabancıdır."

(Nevzat Kösoğlu, Milli Kültür ve Kimlik, İstanbul, 1992:75)

"Yine bu yazıttan öğreniyoruz ki, babası öldüğünde Köl Tigin yedi yaşındadır."

(Sadettin Gömeç, Kök Türk Tarihi, Ankara,1997:54)

Yukarıdaki cümleler bize göre bağımlı birleşik cümledir. Çünkü bu cümlelerde birinci taraf (Bilin, Yine bu yazıttan öğreniyoruz) bağımsız; ikinci taraf (...türkü bilmeyenin kimliği yabancıdır, ...babası öldüğünde Köl Tigin yedi yaşındadır) ise bağımlıdır.

"İkinci cümleler birinci cümleleri izah eder ve ona bağımlı oluyor. Buna göre de bu birleşik cümlelerin birinci tarafı temel cümle, ikinci tarafı ise yardımcı cümle olarak adlanır"(Mehmedoğlu,2005:15).

Bağımlı birleşik cümledeki bağımsız cümleye **temel cümle** denir.

Temel cümleden bağımlı olan ve onu izah eden bağımlı cümleye **yardımcı cümle** denir.

"Bütün dünya bilmelidir ki, artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet

t c

y c

yoktur, hiçbir makam yoktur." (Mehmedoğlu ,2005:14)

Bu cümleye baktığımızda yardımcı cümlenin temel cümleye bağımlı olduğunu görmekteyiz. Yardımcı cümle temel cümlede *neyi* bilmemiz gerektiğini açıklıyor ve temel cümleye bağımlı oluyor.

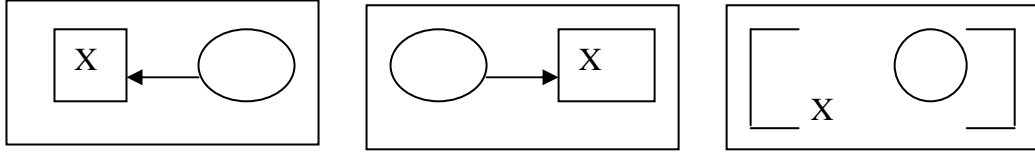
Yardımcı cümlenin görevlerini şu şemalarla gösterebiliriz.

Şekil 4. Yardımcı cümlenin görevleri

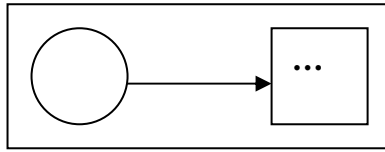
1. Yardımcı cümle temel cümlenin genel sorusuna cevap oluyor.

2. Yardımcı cümle temel cümlede belirginleşen öğeye ait olmakla onun sorusuna cevap verir ve onu açıklıyor.

3. Yardımcı cümle temel cümlede tasavvur olunan, kendi varlığını şahıs ekinde bulan ve istenilen zaman yerine geçebilen cümle ögesi sorularına cevap olup onu açıklıyor.

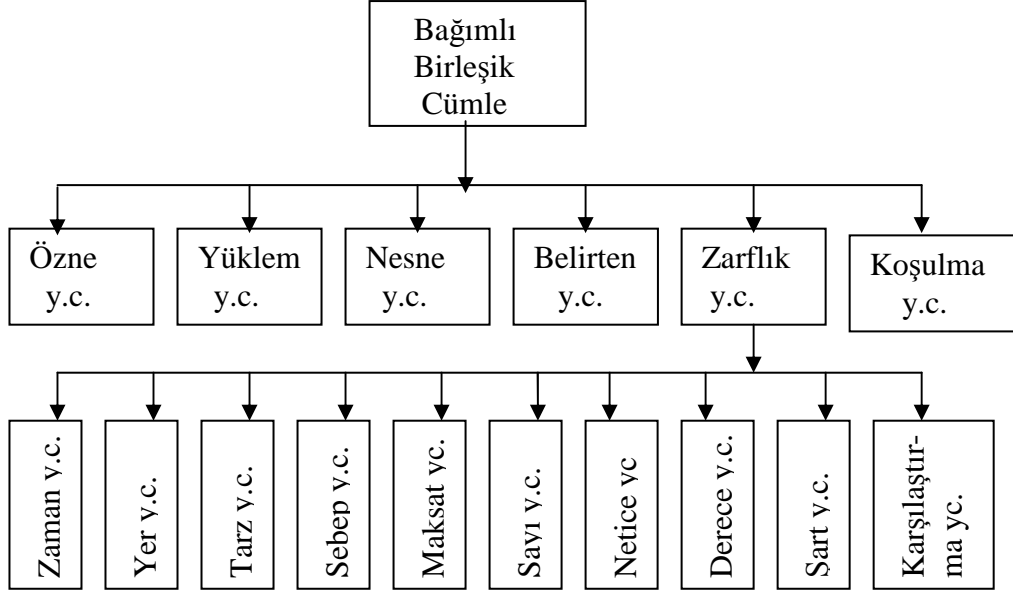

Kaynak : MEHMEDOĞLU (2005:15)

* Şemalarda dörtgen bağımlı birleşik cümleyi; **kare temel cümleyi;daire yardımcı cümleyi**; x temel cümlede belirginleşen kelimeyi;üç nokta temel cümlede tasavvur olunan cümle ögesini; ok işareti ise bağımlılığın yönünü bildirir.

Yardımcı cümleler cümle öğelerinin söz dizimsel eş anlamlısıdır. Bu nedenle yardımcı cümleler cümle öğelerinin adı ile adlandırılır. Cümle öğelerine uygun olarak yardımcı cümleler bulunmaktadır. Bağımlı birleşik cümleyi şu şekilde gösterebiliriz.

Şekil 5. Bağımlı birleşik cümle çeşitleri

Kaynak: MEHMEDOĞLU (2005:16)

Bağımlı birleşik cümlelere örnek gösterelim.

“Sonra malum oldu ki, işi Çin- Timur Sultan yapmış imiş.”

t.c.

y.c.

(Türk Klasikleri “Baburname”, Babur’un Hatıraları-3, İstanbul,1989,s.531)

Bu cümle bize göre bağımlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle temel cümlelerin *ne* sorusuna cevap vermekte ve olmayan özneyi açıklamaktadır. Bu nedenle **özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.**

“Son sözüm odur ki, ben oğlumu istiyorum.”

t.c.

y.c.

(Y.Akengin, “Oğuz Dede” ,Ankara, 1991, s.29)

Bu cümlede yardımcı cümle temel cümlenin *nedir* sorusuna cevap vermekte ve temel cümlede o zamiri ile ifade olunan yüklemi açıklamaktadır. Bu nedenle bu cümle **yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.**

“Her kim o üç canavarı basar, o kızını ona verecekler.”

y.c.

t.c.

(Orhan Şaik Gökyay, “Dede Korkut Hikayeleri”,2.Baskı,Ankara,1986,s.136)

Yardımcı cümle temel cümlenin *kime* sorusuna cevap vermekte ve temel cümlede o zamiri ile ifade olunan (ona) dolaylı nesneyi açıklamaktadır. Bu nedenle **nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.**

“Medeniyet öyle kuvvetli bir ışıktır ki, ona bigane olanları yakar, mahveder.”

t.c.

y.c.

(Atatürk)

Yardımcı cümle temel cümlenin *nasıl* sorusuna cevap vermekte ve temel cümlede öyle kelimesi ile kullanılmış belirteni açıklamaktadır. Bu nedenle **belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.**

“Bir sabah henüz uyanmıştım ki, Cuma koşarak yanıma geldi.”

y.c.

t.c.

(“Dünya Klasiklerinden Seçmeler”, Erdem Yay., İstanbul,1998, s.117)

Yardımcı cümle temel cümlenin *ne zaman* sorusuna cevap vermekte ve temel cümledeki hareketin zamanını bildirmektedir. Bu nedenle **zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.**

Bağımlı birleşik cümle türlerine “Çiçekler Büyür” romanından da örnekler verilecektir. Yapısına göre cümle çeşitleri bize göre bu şekilde ele alınması gerekir.

Dil bilimcilerin **yapısına göre cümle sınıflandırılması** ile ilgili görüşlerini tabloda gösterelim.

Tablo 3. Yapılarına göre cümle sınıflandırılması

Muharrem ERGİN M.Kaya BİLGEGİL Tahsin BANGUOĞLU Ahmet TOPALOĞLU Zeynep KORKMAZ	1.Basit Cümle 2.Birleşik Cümle
Tahir Nejat GENCAN	1.Yalınç Tümce 2.Bağımsız Önermelerden Birleşmiş Tümce 3.Bileşik Tümce
Haydar EDİSKUN	1.Basit Cümle 2.Bileşik Cümle 3.Şart Bileşik Cümle

Tablo 3' ün devamıdır.

Hamza ZÜLFİKAR	1.Yalın Cümle (basit cümle) 2.Birleşik Cümle 3.Sıralı Cümle
Nurettin KOÇ	1.Kurallı Tümce 2.Devrik Tümce 3.Kesik Tümce
Leyla KARAHAN	1.Basit Cümle 2.Birleşik Cümle 3.Bağlı Cümle 4.Sıralı Cümle
Kemal YAVUZ Kazım YETİŞ Necat BİRİNCİ	1.Basit Cümle 2.Sıralı Cümle 3.Bağlı Cümle 4.Birleşik Cümle

Tablo 3'ün devamıdır.

İsmail DOĞAN	1.Basit Cümle 2.Birleşik Cümle 3.Bağlı Cümle 4.Sıralı Cümle
M. HENGİRMEN	1.Yalın Cümle 2.Bileşik Cümle 3.Sıralı Cümle 4.Girişik Cümle
R. ŞİMŞEK	1.Yalın Tümce 2.Bileşik Tümce 3.Sıralı Tümce 4.İlgi Tümcəsi 5.Kesik tümce 6.Ara tümce
Mustafa ÖZKAN Osman ESİN Hatice TÖREN	1.Basit Cümle 2.Birleşik Cümle 3.Sıralı Cümle 4.Bağlı Cümle 5.Kesik (eksilteli) Cümle

Tablo 3'ün devamıdır.

M. Metin KARAÖRS	<ol style="list-style-type: none">1.Fiil Cümlesi2.İsim Cümlesi3.Şartlı Birleşik Cümle4.Ki'li Birleşik Cümle5.İççe Birleşik Cümle
Tufan DEMİR	<ol style="list-style-type: none">1.Basit (Yalın) cümle2.Bileşik cümle3.Girişik cümle4.Sıralı cümle5.Ara cümle6.Kesik (eksiltili) cümle
İlköğretim Ders Kitaplarında	<ol style="list-style-type: none">1.Basit Cümle2.Birleşik Cümle3.Sıralı Cümle4.Bağlı Cümle

Dil bilimciler yapılarına göre cümle sınıflandırılmasını bu şekilde ele almışlardır. Bazı dil bilimcilerin bu konuyu kitaplarında nasıl işlediklerini örnek gösterelim. Bizim görüşümüz doğrultusunda bu dil bilimcilerin görüşlerini inceleyelim.

2.1. Prof.Dr.Muharrem ERGİN'in “Türk Dil Bilgisi”nde:

Yapısına göre cümleleri **ikiye** ayırır:

1.Basit Cümleler

2.Birleşik Cümleler

Türkçede umumiyetle basit cümleler, yani tek predikatlı müstakil cümleler kullanıldığını ifade etmiştir. Az da olsa birleşik cümlenin kullanıldığını belirtir. Birleşik cümlenin bir asıl cümle ile onun manasını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül ettiğini açıklar. Birleşik cümleyi üçe ayırır:

Şartlı birleşik cümlelerin Türkçenin asli birleşik cümlesi olduğunu, temelinin şart kipinin şart ifadesine dayandığını belirtmektedir. Şu örneği verir:

“Hava güzel olursa biz yarın gezmeğe gideceğiz.”

Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan **ki’li birleşik cümlelerin** Farsçadan geçmiş bulunan ki edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan kim edatıyla yapılan birleşik cümle olduğunu açıklar. Şu örneği vermiştir:

“Baktım ki gelmiyorsun.”

İç içe birleşik cümlelerin, bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesi ile meydana geldiğini belirtir. Şu örnekleri vermiştir:

“Buraya gel dedi.”

“Sen gitmişsin sandım.”

s.391

Bu cümleler aslında konuşma diline ait nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Temel ve yardımcı cümleler birbirine bağımlılık tonlamasıyla bağlanır. Her iki örnekte de yardımcı cümle önce, temel cümle sonra kullanılmıştır. Yardımcı cümleler (1.Buraya gel , 2.Sen gitmişsin) temel cümlelerin (1.Dedi , 2. Sandım) **neyi** sorusuna cevap vermekle temel cümlelerde olmayan belirtili nesnenin yerine geçip onu açıklıyor. Basit cümleye çevirdiğimizde yardımcı cümleler basit cümlelerin

(1’de isim-fiil öbeği ile **Buraya gelmemi dedi** ; 2’de sıfat-fiil öbeği ile **Senin gittiğini sandım**) birleşik belirtili nesnesi oluyor.

Türkçenin zengin partisip ve gerundium sisteminin Türkçeye en geniş ve karışık ifadeleri sade, müstakil cümleler içinde toplamak imkânını verdiği ifade eder. Bizim gibi fiilimsi olan cümleleri basit cümle olarak kabul etmektedir.

Bizim bağımsız birleşik cümle olarak ele aldığımız cümleleri Ergin, birleşik cümle olarak almamaktadır. Bunun sebebi birleşik cümleye verdiği tanımdan kaynaklanmaktadır. Çünkü dilimizde sadece temel ve yardımcı cümleden oluşan birleşik cümleler yoktur. Aynı zamanda eşit hukuklu cümleler de bağlaçlarla veya alâkalarla birleşebilir.

2.2. Prof. Dr. Tahsin BANGUOĞLU’ nun “Türkçenin Grameri”nde:

“Cümle üyeleri her dilin sözdizimi yapısına göre yer alırlar. Buna yapılaş deriz. Ancak cümle konuşan kimsenin kafasındaki bir düşünceyi bütünüyle dinleyene aktarma yeterliğinde bir söyleyiş birliği olup bu sebeple genişletilmiş, daha başka üyeler almış bir yargı öbeğidir. Bir tek yargıdan ibaret olabileceği gibi iki, üç ve daha ziyade yargının birleşmesinden de meydana gelmiş bulunabilir.

Bu bakımdan iki türlü cümle vardır.

Basit cümle (phrase simple) bir tek yargıdan ibaret ve bir tek yüklemi olan cümledir.

Birleşik cümle (phrase composee) birden fazla yargıdan meydana gelen bir söyleyiş topluluğudur.” (Banguoğlu, 1998 :523)

Bir tek yargıdan ibaret ve bir tek yüklemi olan cümleleri basit cümle olarak adlandırır.

Tam yapılaşlı basit cümlede beş üye (yüklem, kimse, nesne, isimleme, zarflama) olduğunu belirtir. Ancak her türlü cümlelerin bu üyelerin hepsini almadığını belirtir.

Basit cümlelerin iki türü olduğunu açıklamıştır ve şu örnekleri vermiştir:

1.Fiil cümlesi

2.İsim cümlesi

Orhan yarın köyden atı getirecek.

Hasan dün duruşmada heyecanlıydı.

Anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yargının bir araya gelmesiyle kurulmuş cümleye birleşik cümle adını vermiştir. Birleşik cümleyi oluşturan asıl cümleye **baş cümle**, yardımcı cümle veya cümlelere **ikincil cümle** adını vermektedir.

Turhan gelmeyecek, çünkü karısı hasta.

Bir yağış daha olursa iyi mahsul bekliyoruz.

İçinde fiilimsilerin oluşturduğu cümlelere ise karmaşık birleşik cümle demiştir.

Böyle bir soruyla karşılaşmak beni üzdü.

Bunu size hatırlatmakta fayda gördüm.

Sadi alış verişte güvenilecek adamdır.

Oturduğumuz evin odaları genişti.

Geldiğimde anlatırsın.

Sözümü bitirmeden hemen itiraz etme.

Banguoğlu karmaşık birleşik cümleleri de ad fiil, sıfat fiil ve zarf fiil cümlesi olarak üçe ayırmaktadır.

Cümleleri önce basit ve birleşik olarak ikiye ayıran Banguoğlu, fiilimsi olan cümleleri karmaşık cümle olarak adlandırması ilgi çekicidir.

2.3. Prof. Dr. Tahir Nejat GENCAN'ın “ Dilbilgisi”nde:

BANGUOĞLU, yapılarına göre tümceleri üçe ayırır:

1.Yalınç tümce

2. Bağımsız önermelerden birleşmiş tümce

3. Bileşik tümce

Yalnız bir tek duyguyu, bir tek düşünceyi, bir tek isteği, bir tek olayı, bir tek yargıyı anlatan söz dizisine **yalınç tümce** demektedir ve şu örneği vermiştir.

“Işıklar parça parça adeta ayaklarımızın dibinde söniyordu.”

(Reşat Nuri GÜNTEKİN)

Başlı başına bir tümce olmasına karşın bir bağlaçla ya da virgül, noktalı virgül gibi bir imle bir tümceye bağlananlara **bağımsız önerme** demektedir. Bağımsız önermeleri ikiye ayırır:

a) Sıra önermeler : Biçimce de, anlamca da birbirine bağlı olmayan ; bununla birlikte aralarına virgül ya da noktalı virgül konulan bağımsız önermelere denir.

“Kış ; yanaklar solar, burunlar kızarır, dudaklar birbirini çimdikler , kollar ve dirsekler gövdeye yapışır.”

(Cenap ŞEHABETTİN)

Bize göre bu cümle bağımsız birleşik cümledir. Çünkü taraflar eşit hukukludur.

b) Bağlı Önermeler :

Bağlı önermeleri ikiye ayırmaktadır ve şu örnekleri vermektedir:

Biçimce Bağlı Önermeler ;

“Bu dallarla kendimize atlar yapar , cirit oynar , yarışa çıkardık.”

Anlamca Bağlı Önermeler;

“Ben de tarih okudum ; ailemi elbet bilirim.”

Gencan’ın şu ifadesi dikkat çeker:

“Bağımsız önermeler, kuruluşları bakımından yalınç tümceler gibidir”(Gencan, 1975:115).

Yalınç tümcede yani bizim ifademizle basit cümlede bir yüklem vardır. Gencan’ın bağımsız önerme adını verdiği cümlelerde eşit hukuklu iki veya daha fazla cümlelerin birleştiğini görmekteyiz. Bu nedenle bağımsız önerme dediği cümleler bize göre yalınç tümce gibi değildirler. Bu tür cümleler bağlaçlarla ya da alakalarla ve bağımsızlık tonlamasıyla birleşirler.

Tümleyen ve tümlenen önermelerden kurulmuş söz dizisine de **bileşik tümce** demektedir.

Bileşik tümcelerde iki tür önerme olduğunu belirtmektedir:

1.Temel önerme

2.Yan (= bağımlı) önerme

Şu örnekleri vermektedir:

“Ülkemiz ondan aldı dağ deviren hızını.”

(Faruk Nafiz ÇAMLİBEL)

Bu cümle basit cümledir. Çünkü içinde bir tek yüklem vardır. İçinde sıfat fiil olması cümleyi birleşik cümle yapmaz. Gencan, fiilimsileri birleşik cümle içinde almıştır.

“İnsan melek olsaydı, cihan cennet olurdu.”

(Tevfik FİKRET)

Bu cümle bize göre bağımlı birleşik cümledir.

“Kartalın beğenmediğini kargalar kapışır.”

(Cenap ŞEHABETTİN)

Gencan bu cümleyi birleşik cümle olarak ele almış; ama bize göre basit cümledir. Çünkü “Kartalın beğenmediğini” ifadesi yüklemlik taşıyamaz ve dolayısıyla cümle oluşturamaz.

2.4. Prof.Dr.Leyla KARAHAN'ın “Türkçede Söz Dizimi –Cümle Tahlilleri-”nde:

Yapılarına göre basit, birleşik, bağlı ve sıralı olmak üzere dört cümle çeşidinin olduğunu belirtmektedir.

Yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümleye **basit cümle** demektedir. Zarf fiil, sıfat fiil, isim fiil veya bu tür kelimelerden yapılmış bir kelime grubu bulunan cümlelerin de basit cümle olduğunu açıklamaktadır. Çünkü bu kelime ve kelime gruplarının yargı bildirmediğini ifade eder. Biz de bu görüşe katılıyoruz. Şu örneği vermiştir:

“Birden köşebaşından , iki karayağız atın çektiği bir fayton peyda oldu.”

(Sait Faik ABASIYANIK)

Birleşik cümlelerin bir ana cümle ve cümlelerin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulduğunu açıklar. İki tip birleşik cümlelerin olduğunu ifade eder.

a)Şartlı Birleşik Cümle :

“Bir ay evvel sözümü dinleseydi başına bu felaket gelmeyecekti.”

(Peyami SAFA)

b) İç İçe Birleşik Cümle :

“Yaşamak zevki nedir bilmez ölümden korkan.”

(Yahya Kemal BEYATLI)

Yukarıdaki cümleye baktığımızda bu cümleyi ayrı bir tür olarak ele almayı doğru bulmuyoruz. Çünkü bu cümle nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Üslup özellikleri nedeniyle ayrı bir tür kabul etmemeliyiz. Önce yardımcı cümle (Yaşamak zevki nedir), sonra temel cümle (bilmez ölümden korkan) kullanılmış. Yardımcı cümle temel cümlelerin **neyi** sorusuna cevap olmakta ve temel cümlede olmayan belirtili nesneyi açıklamaktadır. Basit cümleye çevirdiğimizde “Yaşamak zevkinin ne olduğunu ölümden korkan bilmez.” şeklinde olur.

Bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğuna **bağlı cümleler** der. Bu cümleler “ki” veya diğer bağlama edatları ile kurulur.

“Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta.”

(Ahmet HAŞİM)

Tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla meydana gelen cümleler topluluğuna **sıralı cümle** demektedir. Sıralı cümlelerin iki veya daha fazla cümle ile kurulduğunu belirtmektedir. Şu örnekleri vermiştir:

“Sarı çiçeğin saçları yolunmuş, kana bulanmıştı.”

(Emine IŞINSU)

“Bu, asırlar ve asırlardan beri böyle olagelmmişti, asırlar ve asırlarca da böyle sürüp gidecekti.”

(Tarık BUĞRA)

Karahan, bizim bağımsız birleşik cümle dediğimiz cümleleri sıralı cümle ve diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler adı altında ele almış. Bağımlı birleşik

cümlelerde **ki** bağımlılık bağlacı ile kurulanları da **ki’li bağlı cümle** olarak adlandırmıştır.

Karahan, “ki’li bağlı cümle yapısı içinde yer alan yardımcı cümle, genellikle ana cümleyi nesne ve zarf göreviyle tamamlar” der (Karahan, 1999:64). O halde birleşik cümle tanımındaki temel cümle ve onu tamamlayan yardımcı cümleden bahsetmektedir. Bu cümle türünü öyleyse birleşik cümle içerisinde alabilir. Taraflardan biri diğerine bağımlı olup onu açıkladığı için bize göre bağımlı birleşik cümle türü altında ele alınmalıdır.

Şunu belirtmeliyiz ki, Karahan 2004 yılında basılan “ Türkçede Söz Dizimi” adlı kitabında sıralı cümle başlığını kaldırır ve daha önce bu başlık altında verdiği örnek cümleleri “ Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler”, “Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler” ve “Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler” başlıklarıyla sunar. Bu kitabında cümleleri yüklem türüne göre(fiil cümlesi, isim cümlesi), yüklem yerine göre (kurallı(düz) cümleler, devrik cümleler) ayırdıktan sonra tekrar cümlelerin bağlanma şekilleri ve cümlelerin anlam özellikleri (olumlu ve olumsuz cümleler, soru cümleleri) başlığı altında örnek cümleler sunar. Yapısına göre cümleleri sınıflamaz ve birden fazla cümle ile oluşan dil birliklerini cümlelerin bağlanma şekilleri adı altında verir ve şunları ifade eder:

“Duygular, düşünceler, olaylar ve durumlar , cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanır.Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir.Anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmada tek bir cümlelerin yeterli olmadığı durumlarda , cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurulur.Bu birlikler, çok boyutlu bir anlatım için yan yana gelen cümlelerin bağlama edatlarıyla, ortak cümle öğeleriyle, ortak kip/ şahıs ekleriyle ya da çeşitli anlam ilişkileriyle birbirine bağlan-

malarından oluşurlar” (Karahan, 2004:85).

2.5. Haydar EDİSKUN’un “Türk Dilbilgisi”nde:

Yapılarına göre cümleleri basit ve birleşik cümleler diye ikiye ayırdıktan sonra, birleşik cümleyi tekrar girişik cümle ve şart birleşik cümle olarak ayırır.

İçinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümleye **basit cümle** demektedir. Şu örneği vermiştir:

“Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.”

Basit cümlelerin isim ya da fiil cümlesi; kurallı ya da devrik cümle; olumlu ya da olumsuz cümle; soru ya da ünlem cümlesi biçiminde olabileceğini açıklamaktadır.

İçinde bir tek temel yargıyla yeteri kadar yan yargı bulunan cümleye **birleşik cümle** demektedir. Birleşik cümleyi ikiye ayırmıştır:

Girişik birleşik cümle :

“Çalışmak, ibadetin yarısıdır.”

EDİSKUN, içinde fiilimsi bulunan cümleleri girişik birleşik cümle olarak adlandırır.

Şartlı birleşik cümle :

“Ne yapsam para etmeyecek.”

Ediskun, yan yargıya cümle bilgisinde yan cümlecik ya da bağımlı cümlecik; temel yargıya da temel cümlecik adını verir. Fiilimsi ya da fiilimsi öbeklerini de yan cümlecik olarak ele almaktadır. Bu cümleleri girişik birleşik cümle olarak ele alır. Bize göre bu gibi cümleler basit cümledir.

Ediskun biçimlerine göre cümleler başlığı altında sıra cümleleri verir ve onları da özneleri aynı olan sıra cümleler ve özneleri ayrı olan sıra cümleler olmak üzere ikiye ayırarak açıklar. Sıra cümlelerle ilgili şunları ifade eder:

“Aralarında her zaman belirli bir anlam ilgisi bulunmadığı halde, söyleyişe bir kıvraklık, bir hareket ve bir duygusallık kazandırmak için kimi basit ya da bir-

leşik cümleler birbirlerine (,) (;) ile bağlanıp cümleler zinciri oluşturabilirler.

Bu cümleler zincirine sıra cümleler deriz” (Ediskun, 2003:386).

Bizim bağımsız birleşik cümle dediğimiz cümleleri, biçimine göre cümleler adı altında sınıflayarak vermektedir.

“Sevinç, yanık topraktaki sular gibi hep içe çekilmiş; yüreklere sinmişti.”

Bu cümle Ediskun’a göre özneleri aynı olan sıra cümledir.

“Şemsiyeler açılıyor; yakalar kalkıyor; adımlar sıklaşıyordu.”

Ediskun’a göre özneleri ayrı olan sıra cümledir.

Bize göre bu birleşik cümlelerdeki iki basit cümle arasında anlam ilgisi olarak sıralılık değil, ilk cümlede açıklama alakası; ikinci cümlede ise zaman alakası vardır. Bu nedenle sıra cümle değil, iki basit cümlelerin birleşmesinden oluşmuş birleşik cümledir. Birleşik cümle çeşidine göre de bağımsız birleşik cümlelerdir.

Yapılarına göre cümle sınıflandırılması konusunda dil bilimcilerin görüşlerine baktığımızda farklı yaklaşımlar görmekteyiz. Yapısına göre cümleler daha önce de açıkladığımız gibi iki türdür.

1.Basit Cümle

2.Birleşik Cümle

Çalışmamızın konusu olan “Çiçekler Büyür” eserinden örnek cümlelerle kendi görüşümüzü göstereceğimiz gibi bu eserin cümle yapısını da inceleyeceğiz.

BÖLÜM 3 : EMİNE İŞINSU'NUN “ÇİÇEKLER BÜYÜR” ROMANINDA CÜMLE TÜRLERİ

Bu tezimizde “Çiçekler Büyür” romanının cümle yapısını ele aldık. İlay ve Mehmet Ali etrafında kurgulanan bu romanda Bulgaristan'daki Türklerin yaşadıkları anlatılıyor. Cümle türlerine geçmeden önce yazarın hayatını ve eserlerini belirtmek isteriz.

3.1.Özgeçmiş

Emine İŞINSU , 1938'de Kars'ta doğdu. Şair ve romancı Halide Nusret Zorlutuna ile emekli Tümgeneral Aziz Vecihi Zorlutuna'nın kızıdır. Ankara İnönü İlkokulu, Cebeci Ortaokulu ve TED Ankara Kolejni bitirdi. DTCF İngiliz Edebiyatı ve Felsefe bölümleri ile ODTÜ İdari Bilimler Fakültesinde bir süre öğrenim gördü. *Yeni İstanbul* ve *Sabah* gazetelerinde köşe yazıları yazdı. 1969'da çıkarmaya başladığı *Ayşe* dergisini daha sonra *Töre* adıyla yayımlamaya devam etti. 1981'e kadar sahibi ve yazı işleri müdürü olduğu *Töre dergisi*, edebiyata da yer vermekle birlikte, daha çok düşünce ve siyaset ağırlıklı bir çizgi izledi. TYB, İLESAM ve Türk Edebiyatı Vakfı üyesi olan yazar, Prof. Dr. İskender ÖKSÜZ ile evli ve üç çocuk annesidir.

Küçük Dünya adlı romanıyla 1966 Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Sanat Armağanı'nı; *Bir Yürek Satıldı* oyunuyla 1969 TRT Radyo Oyunları Yarışması Dram Dalı Birinciliğini ; *Ak Topraklar* ile 1971 Türk Edebiyatı Vakfı Roman Ödülü'nü ; *Sancı* ile 1975 Türkiye Milli Kültür Vakfı Roman Ödülü'nü ; *Canbaz* ile 1982 TYB Roman Ödülü'nü, Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi anma törenlerinde, edebiyat dalında Karaman Türk Dili Ödülü'nü “*Bir Ben Vardır Bende, Benden İçeri*” romanıyla kazandı. *Küçük Dünya* ile *Bir Yürek Satıldı* kitapları TRT tarafından filme çekildi ve televizyonda gösterildi.

3.2. Eserleri

Roman : Küçük Dünya (1966) ,Azap Toprakları (1970), Ak Topraklar (1971), Tutsak (1973), Sancı (1974) , Çiçekler Büyür (1978) ,Canbaz (1982) ,Kafdağı'nın Ardında (1988), Atlı Karınca (1990), Alpaslan (1990),Cumhuriyet Türküsü (1993), Nisan Yağmuru (1997), Havva (1999), Bir Ben Vardır Benden İçeri (2002), Bukağı (2004) , Hacı Bayram (2005).

Oyun : Bir Yürek Satıldı (1967), Bir Milyon İğne (1967), Adsız Kahramanlar (1975).

Deneme : Dost Diye Diye (1995).

Hikaye : Bir Gece Yıldızlarla (1991).

Bu çalışmada yazarın “Çiçekler Büyür” romanı ele alınmıştır. Elips Kitap tarafından 1. Baskı (Ocak 2006) olarak yayımlanan bu kitap 455 sayfadan ibarettir. Bulgaristan'daki Türklerin yaşadığı zor günler anlatılmaktadır.

İlay ve Mehmet Ali başkahramanlardır. İlay çok zeki ve akıllı bir kızdır. İkisi de iyi bir komsomol olarak yetiştirilmek istenmektedir. İlay'ın dedesi torununa her şeyi anlatmakta; onlara oynanmak istenen oyunu fark etmesini sağlamaktadır.

İlay ve Mehmet Ali birbirini seven iki gençtir. Mehmet Ali Bulgarlar tarafından kullanılmış ve İlay'ı öldürmeyi düşünecek kadar beyni yıkanmıştır. Ama İlay bunu fark eder ve ondan önce davranarak Mehmet Ali'yi öldürür.

1960'lı yıllardaki Bulgaristan'da yaşayan Türklerin dramını anlatan bu roman bütün gerçekleri göz önüne koymaktadır. Yaşadıkları zor günlere rağmen içlerinde hep bir umudun olduğu ve çiçeklerin yine büyüyeceği vurgulanmaktadır.

3.3. Eserinde kullandığı cümle türleri

Türkiye Türkçesi cümle yapısı bakımından kullanıma çok açıktır. Bu romanda çeşitli cümle yapılarından istifade edilmiştir. Yazarın dili açık ve yalındır. Tasvir ettiği olayları ve kahramanları etkileyici bir şekilde anlatmıştır. Bu eserin cümle yapısını incelersek şunları görmekteyiz:

3.3.1. Basit Cümle Çeşitleri

Türkiye Türkçesinde basit cümleler genellikle şu şekilde sınıflandırılmaktadır.

Yüklemin türüne göre:

1. İsim cümlesi

2. Fiil cümlesi

Yüklemin yerine göre:

1. Kurallı cümle

2. Devrik cümle

Anlamına göre:

1. Olumlu cümle

2. Olumsuz cümle

3.3.1.1. Yüklemin Türüne Göre Basit Cümleler

Yüklemi isim veya isim soylu kelimelerden oluşan cümlelere **isim cümlesi** denir. Eserdeki isim cümlelerin bir kısmı aşağıdadır:

“Gürültüden sonra kulağıma çarpan bu sakin ses benim sesimdi.” s.7

“Tabiatta değişiklik yoktu.” s.7

“Süslü dallar, çocuklardan analara verilen onaylanmış armağandır.” s.8

- “Şimdi o, uzaktadır.” s.16
- “Elindeki yaprağı yere atıp üstüne tükürdü.” s.31
- “Susmak , herkesin yaptığı işti.” s.41
- “Halbuki oğlanın geldiği falan yoktu.” s.53
- “Bu yüzden elindeki avucundaki tek şey, kanlı gömlekti.” s.63
- “Sualin, tek anlamlı cevabı bile yok.” s.79
- “Bozulup şaşırıldığı zaman hep yaptığı gibi gözlüklerini çıkarıp temizledi.” s.85
- “Senin baban da isyancıydı.” s.107
- “Böyle oturup konuştuğumuz gecelerin biriydi.” s.237
- “İlay, bir kollektif sorumlusu olarak, senin görevlerin son derece ciddidir.” s.315
- “Yoldaşlar, isimleriniz Türkiye ile aramızda son bağıdır!” s.343
- “Her şeye rağmen aramızda içtenlik yok.” s.421

Yüklemi fiil olan basit cümlelere **fiil cümlesi** denir. Bu cümleler olumlu, olumsuz, soru ve ünlem cümlesi şeklinde de olabilir. Aynı zamanda kurallı ve devrik cümle şeklinde de yazılabilir. Eserdeki fiil cümlelerinden bazıları şunlardır:

- “Hafızamın bir köşesine gömülüp kalmış bir hatıra kımıldayıp canlandı.” s.7
- “Cihan Savaşı’nda, Çanakkale’de çarpışmak için buradan kaçarlar.” s.14
- “Biz Rusya’ya ürünlerimizi yollayarak minnet borcumuzu ödemeye çalışıyoruz.” s.28
- “Koyunların yünlerinin, sütün üçte ikisinin ve kuzuların hepsinin devlete verileceğini çok iyi biliyordum.” s.48
- “Biz yara otu derdik.” s.69
- “Yağmurda ıslanmış kedi yavrusu gibi ürkek ve yalnız eve girdim.” s.80

“Sesinin tonunu ve kelimelerini unutmaya çalışıyorum.”	s.98
“Mehmet Ali cevabı yapıştırmıştı.”	s.113
“Elimi tutup şiddetle sıktı.”	s.132
“Sessizce çıkıp evden koşmaya başladım.”	s. 151
“Babanı götürdüklerini babamdan öğrendim.”	s.190
“Bir şeyler söylememi istiyor.”	s.215
“Dediklerine göre bu seçkin komsomollar kampı her yıl devam edecekmiş.”	s.233
“Fatma’nın kolunu çekiştirip bağırmasını önlemek istedim.”	s.271
“Günler birbiri ardına gelip geçiyor.”	s.293
“Tekrar yerine oturup, bir sigara yaktı.”	s.310
“Bu sesi bir kere daha duymuştum.”	s.351
“Seni çok merak etmişler.”	s.397
“Geceye ilk aklık düşerken kadınlar kıpırdamaya başladılar.”	s.403
“En küçük fırsattan bile kendine pay çıkarmaya bayılıyor.”	s.420
“Çantayı masanın üzerine bıraktım.”	s.444

3.3.1.2. Yüklemim Yerine Göre Basit Cümleler

Yüklemi sonda bulunan cümlelere **kurallı cümle** denir. Eserdeki kurallı cümlelerden bazıları şunlardır:

“Kırda, öğrenciler, ak çiçekleri koparıp birer ince dala dizerler.”	s.8
“Sırlarda ve Rumlarda kıpırtılar başladı.”	s.26
“Ne cevap vereceğimi kestiremedim.”	s.31
“Yalancılıktan ağlamayı beceremiyorum.”	s.38

- “Yasak mısranın ağzından yanlışlıkla çıktığına inandım.” s.39
- “Onun parti düşmanlığı nereden geliyor?” s.47
- “Pek fazla üzüldüm.” s.48
- “Doğrusu ne yapacağımı bilmiyordum.” s.55
- “Evin merdivenlerine oturup, dedemi bekledim.” s.61
- “O ak boynuna sarı sarı altınlar takardım.” s.71
- “Öğleyin, on beş dakikalık dinlenme ve yemek molası verilir.” s. 89
- “Onlar bu gibi ihtiyaçlarını mağazadan almak zorunda değillerdir.” s.101
- “Her yerde ve her zaman elbet parti disiplini içinde çalışırız.” s.115
- “Seni kendimden ayrı düşünemem.” s.132
- “Salonunun kapısında Arif duruyordu.” s.144
- “İliklerime kadar işleyen bir ilk sabah mutluluğu duyuyordum.” s.157
- “Kapıda babamla karşılaştım.” s.170
- “Akçabardaklar başlarını göstermeye başlamıştı.” s.205
- “Zehra gelinin gözleri odanın içinde dört dönüyordu.” s.265
- “Birine vermeye de gönlüm razı değildi.” s.286
- “Kardelenler baş gösterdi.” s.305
- “Raporumu yazarken bütün bu davranışlarını dikkate alacağım.” s.408

Yüklemi sonda olmayan basit cümlelere **devrik cümle** denir. Eserdeki devrik cümlelerden bazıları şunlardır:

- “Derken, gördüm onu.” s.8

- “Kasaba kasaba, köy köy dolaşip gençlere spor kulüpleri kurduran Mehmet Behçet tanıştırmıştı onları.” s.14
- “Derin bir uykuya dalmışlardı Bulgarlar.” s.26
- “Çok konuştun İlay.” s.27
- “Konuşuyorduk dedemle.” s.45
- “Kılıca, tüfeğe yapışmakla bitmez iş.” s.63
- “Kerevetin üzerinde yatarken kımıldayamayacak kadar yorgun hissediyorum kendimi.” s.98
- “Hepimiz biliyoruz bunu.” s.115
- “Yalnız konuşmak istiyorum sizinle.” s.136
- “Gördüklerimi anlattım ona.” s.153
- “Canından can koparacak gibi bakıyordum adama.” s.168
- “Beraberce vardık salona.” s.186
- “Hemen her aileden kadın erkek demeden bir iki kişiyi mutlak yatırmışlardı falakaya.” s.195
- “Midem bulanmıyor artık.” s.221
- “Önündeki kağıtlarla meşgul görünüp bir hayli bekletti beni.” s.250
- “Böyle bir şeyler söylemişti dedem.” s.271
- “Mehmet Ali’ye göre enayinin biriymiş bu Peter Atanasof.” s.275
- “Söz veriyorum sana.” s.292
- “Evlendikten sonra, bizim eve yerleşti Stefan.” s.304
- “Başımlla belli belirsiz bir selam verip çıktım odadan.” s.342
- “Aldırdığım yok bunlara.” s.349

3.3.1.3. Anlamlarına Göre Basit Cümleler

İşin, isteğin, olayın vb. gerçekleştiğini belirten cümlelere **olumlu cümle** denir. Eserdeki olumlu cümlelerden bazıları şunlardır:

“Benim İlay kızanım bugün onca çocuğun hakkından geldi.” s.18

“Eksik bir şey varmış gibi kuşkulu, tedirgin bakışlarını odanın dört duvarında gezdirdi.” s.21

“Amacımız olan kollektif yönetim tarzını bir yana bırakarak kişisel yönetim tarzını uyguladı.” s.37

“Dedemi iki yanağından öpüp kendimi sokağa attım.” s.53

“Gözlerini dikip gözlerime uzun uzun baktı.” s.67

“Kemal Efendi, ağzını açmadan homurdanacaktır.” s.100

“Elini uzattı.” s.134

“Yusuf Ağa'nın üç koyunu vardı.” s.135

“Şurdan burdan bir iki laf ettik.” s.144

“Doğrudan ikinci kata çıktık.” s.159

“Kamyondan inince, tek sıra olup bekledik.” s.180

“Kadınli erkekli gruplar pek çabuk dağıldılar.” s.182

“Eliyle, defolmamı işaret etti.” s.188

“Bizim evde Rıza'nın onunla ne kadar dikkatli konuştuğunu fark etmişim.” s.207

“Ellerini sıktım.” s.210

“O gece Rıza ile köyün dışında buluşmuştuk.” s.260

“Bu düşünceyle biraz ferahladım.” s.335

Bir işin, bir olayın , bir isteğin gerçekleşmediğini bildiren cümlelere **olumsuz cümle** denir. Eserdeki olumsuz cümlelerden bazıları şunlardır:

- “Dedem bir süre cevap vermedi.” s.13
- “Şimdi sormak gerektiğini bile duymadılar.” s.16
- “Artık dedemin anlatacaklarının hiçbir anlamı kalmamıştı.” s.18
- “Okula gelmedi.” s.30
- “Kafamı o günlerden çekip koparamıyorum.” s.33
- “Bizim toprağımız yoktu.” s.48
- “Şimdiki zamanda kızın erkeğin farkı yoktur.” s.65
- “Haber kaynaklarını hiçbirimiz bilmezdik.” s.67
- “Fakat gözyaşlarım hiç durmadı.” s.80
- “Cumartesi, pazar izni de yoktur.” s.90
- “Eskiye, eskimeyi yakıştıramıyor.” s.100
- “Konuşmadılar.” s.103
- “O zaman hiç durmamıştım bu sözün üstünde.” s.133
- “Cevap vermedim.” s.144
- “Dedemle paylaşmadığım bir hayatı hiç düşünmemiştim.” s.220
- “Nasıl başardığını anlatmadı.” s.249
- “Fakat şu Karov’un hâline anlam veremedim.” s.338
- “Kimliği olmadan işe almazlar insanı.” s.374
- “Anlamazdım nişanlın olduğunu.” s.401
- “Evet, sen yine tarım işçisi olmazdın.” s.423

Türkiye Türkçesinde basit cümleler genel olarak yüklem türüne, yüklem yerine ve anlamına göre sınıflandırılmaktadır. Ancak bu sınıflandırma bize göre yeterli değildir. Çünkü bu sınıflandırmada eksik bazı konular vardır. Mesela bazı cümleler tek ögeli olabilir.

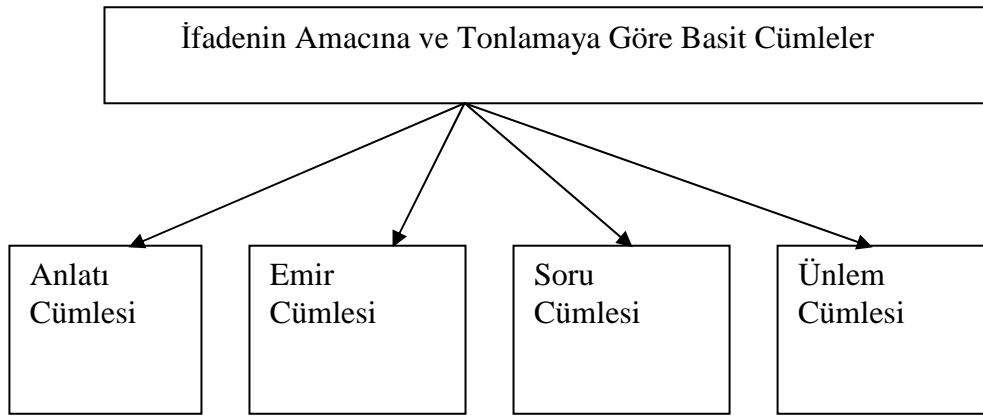
Prof. Dr. Alâeddin MEHMEDOĞLU **basit cümle sınıflandırılmasının** şu şekilde olması gerektiğini belirtir.

- İfadenin Amacına ve Tonlamaya Göre Basit Cümleler
- Cümle Öğelerinin İştirakına Göre Basit Cümleler

Bu cümlelerin ne olduğunu açıklayıp eserden örnek verelim.

3.3.1.4. İfadenin Amacına ve Tonlamaya Göre Basit Cümleler

Şekil 6 .

Herhangi bir işi, olayı haber vermek; bunları olumlu veya olumsuz olarak ifade etmek amacıyla yapılan cümlelere **anlatı (haber) cümlesi** denir. Eserdeki anlatı cümlelerin bazıları şunlardır:

“Üzerinde kendisine büyük gelen bir lacivert ceket vardı.” s.8

“Edirne’de birkaç ay silahlı talim gördükten sonra, Gelibolu’ya sevk edilirler.” s.14

“Bulaşıkları yıkadıktan sonra, dedemin şiltesini serdim.” s.24

- “Erkekler, kadınlar balık istifi olmuşlar.” s.31
- “Bir daha çocukluğumun şüursuz ve akılsız günlerine dönüp yanlış yapmayacağım.”
s.49
- “Hemşire, aspirin almasını söylemiş.” s.80
- “Stefan gelinceye kadar konuşmadık.” s.111
- “Arif, gergin dudaklarında belli belirsiz bir tebessümle başını eğdi.” s.145
- “Vera, küçük bir kahkaha attı.” s.163
- “Savunmak için omuzlarımı kısıp kollarımı göğsüme doladım.” s.205
- “Onu, dikkatle ve şaşırarak dinledim.” s.237
- “Bir iki gün geçtiği halde aynaya baktığım olmuyordu.” s.251
- “Bazen hep beraber geziyoruz.” s.290
- “Bu okulda çok özel kurallar uyguladıklarımızı söyledi.” s.318
- “Bana garip garip bakıyorlardı.” s.367
- “Ben hiç binmedim.” s.409
- “Dosyaları, broşürleri fırlattı.” s.454

Emir, rica, öğüt, nasihat vb. anlamları ifade eden cümlelere **emir cümlesi** denir. Eserdeki emir cümlelerin bazıları şunlardır:

- “Babana götür.” s.10
- “Kendi soyunu ve dilini öğren.” s.25
- “Koru kendini o Stefan kafirinden, hepsinden.” s.87
- “Hür, sosyalist ülkenin şerefli emekçileri olarak çalışmanıza devam edin.” s.123
- “Bahçede bekle.” s.126

“Oynama benimle.”	s.139
“Evlenme teklifimi tartarken, bu hususu unutma.”	s.143
“Hiç durmasın bu ses.”	s.157
“Ona sor.”	s.171
“Hemen aç.”	s.205
“İç şu suyu.”	s.221
“Sadece beni sevdiğini söyle.”	s.229
“Lütfen bir daha lafını açma.”	s.255
“Sen benimle ol”	s.283
“Yalnız beni düşün.”	s.299
“Kendine gel.”	s.312

Cevap almak amacıyla hazırlanan cümlelere **soru cümlesi** denir. Eserdeki soru cümlelerin bazıları şunlardır:

“Kişi, zincirlerini fark etmeyecek kadar tutsaklaşır mı?”	s.19
“Hissetmeyi beceremiyor musun?”	s.30
“Kendini mi vurmuş?”	s.50
“Uzanan eller benim miydi?”	s.60
“Sanki komünistliği sen bilmiyor musun?”	s.64
“Gerçek bir sevda mıydı dedeminki?”	s.71
“Neredeydin yoldaş Eminofa?”	s.83
“Boynu büküklerle, kardelenler arasında Mehmet Ali’nin yeri ne ola?”	s.89
“Gavazof’u geçirebilir miyim?”	s.126

“Bir şaşkınlık mı geçti yüzünden?”	s.145
“Neden dedemi suçlarsın?”	s.175
“Selam alacak yüzün var mı?”	s.203
“Mehmet Ali uğradı mı bugün?”	s.224
“Neden İlay?”	s.244
“Senin arkadaşın değil mi o?”	s.290
“Tümü de bu nefretin parçaları değil mi?”	s.300
“Karnın acıktı mı İlay?”	s.410

İnsanların korkusunu, heyecanını, nefret ve öfkesi gibi duygularını anlatan cümlelere **ünlem cümlesi** denir. Eserdeki ünlem cümlelerin bazıları şunlardır:

“Söylemeyeceksin!”	s.36
“Sihirli bir şeydi!”	s.52
“Onlar Türk olmayı, yani tutsaklığı seçtiler!”	s.77
“Korkacak bir şey yok!”	s.93
“Pek hoştur be uşam!”	s.106
“Türk bayrağı için yazılmış!”	s.111
“Aa, evet anlıyorum!”	s.115
“Sevgili budalam benim!”	s.130
“Sen, sen yoksun İlay!”	s.132
“Allah kahretsin bu herifleri!”	s.194
“İşte o anda fark ediyorum bakışlarındaki boşluğu!”	s.213
“Sevmiyorsun Mehmet Ali’yi!”	s.244

“Kelimeler üzerinde durma Arif!” s.311

“Ayrı olduğumuz bunca yıl hep beni düşünmüş meğer!” s.394

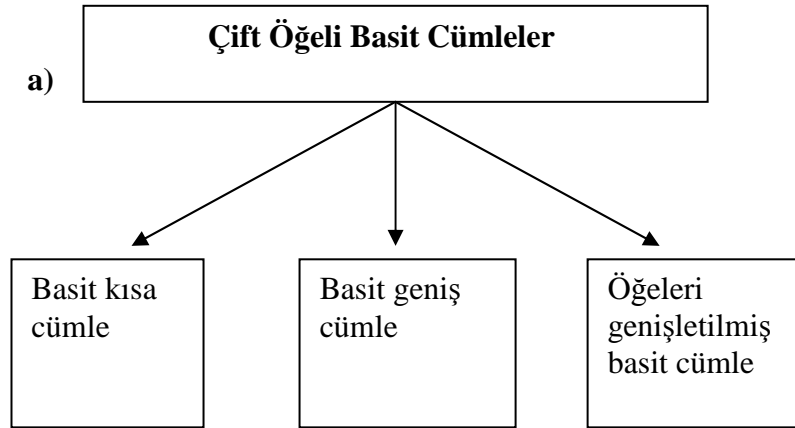
3.3.1.5. Cümle Öğelerinin İştirakına Göre Basit Cümleler

Türkiye Türkçesinde temel öğeler özne ve yüklemdir. Temel öğelerinin iştirakına göre basit cümleler ikiye ayrılır:

- a) Çift ögeli basit cümle
- b) Tek ögeli basit cümle

Her iki temel ögenin katılımıyla oluşan basit cümlelere **çift ögeli basit cümleler** denir.

Şekil 7.

Yalnız öznesi ve yüklemi olan cümlelere **basit kısa cümle** denir. Eserdeki basit kısa cümlelerin bazıları şunlardır:

“Tanıdım!” s.7

“Canım çekmiyor.” s.10

“Dedem yaşıyor!” s.35

“İstemem.” s.40

“Dünyamız yıkılmıştı!” s.59

“Dağıldık.” s.68

“Gidiyorum.” s.76

“Yürüyorum.” s.79

“Bilmiyorum.” s.146

“Dövsünler.” s.171

“İlay bilir.” s.193

“Dedem öldü!” s.221

“İçim sıkılıyor.” s.387

“Dünya durdu.” s.446

Yüklem ve öznenin dışında bir de yardımcı öge bulunan cümlelere **basit geniş cümle** denir. Eserdeki basit geniş cümlelerin bazıları şunlardır:

“Akçabardak toplamıyor musun?” s.10

“Kötü kızmıştı.” s.32

“O, beni seyrediyordu.” s.76

“Kocanı seviyor musun?” s.104

“Onu seyrettim.” s.152

“Okula gitmeyecek misin?” s.155

“Dedemin yüzüne baktım.” s.171

“Gözyaşları omzumu ıslattı.” s.214

“Hiçbir şey söylemedim.” s.228

“Her anı paylaşıyoruz.” s.252

“Dörtlü toplantılarımız devam ediyor.” s.293

“Bunu anlamıyorum.” s.300

“Fatma, önüne bakıyordu.” s.308

“Rıza cevap vermedi.” s.311

“Vera’yı hiç sevmedim.” s.326

“Kimseden ses çıkmadı.” s.354

Özne ve yüklem dışında isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil bulunan cümlelere **öğeleri genişletilmiş basit cümle** denir. Eserdeki öğeleri genişletilmiş basit cümlelerin bazıları şunlardır:

“Havalara bakmaya devam ediyorum.” s.11

“Yüzümü buruşturup cevap vermedim.” s.17

“Arkasını dönüp koşmaya başladı.” s.32

“Yaşlar yanaklarından süzülüp boynuna akıyordu.” s.45

“Hemen arkasını dönüp uzaklaştı.” s.59

“Elimi tutup zorla çekti.” s.76

“Omuzlarımı silkip cevap vermedim.” s.93

“Dedem ona cevap vermeden benim yüzüme baktı.” s.103

“Geriden bir yerlerden çıkıp bize doğru yürümüştü.” s.145

“Yorulup yere çöktüğümü hatırlıyorum.” s.169

“Yüreğinden bana akan sesi duyuyorum.” s.191

“Çenemi tutup bekliyorum.” s.211

“Çocuk anlayıp ninesini çağırmaya koştu.” s.222

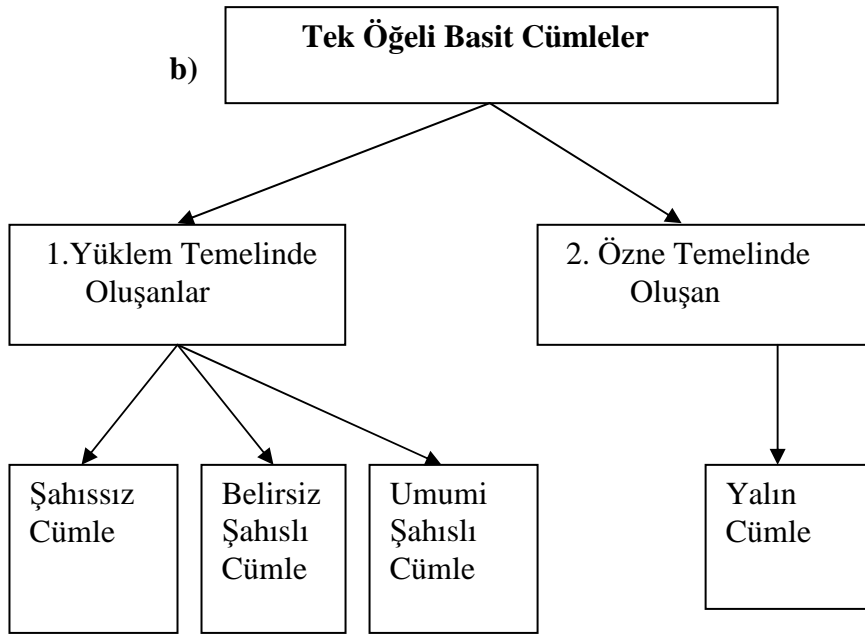
“Yapraklar kızarıp sararmaya başladı.” s.241

“Göz alabildiğine uzanan bağları seyrediyordum.” s.270

“Maddeler böyle uzayıp gidiyordu.” s.327

Temel öğelerden yalnız birinin varlığı ile oluşan cümlelere **tek ögeli basit cümle** denir.

Şekil 8.

Prof. Dr. Alâeddin MEHMEDOĞLU “Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış” adlı makalesinde tek ögeli basit cümleleri bu şekilde sınıflandırmıştır.

“Sokaklarda yürünmüyor.”, “Otobüslere binilmiyor.” gibi cümlelere baktığımızda öznenin olmadığını görmekteyiz. O halde öznesiz de cümle olabilmektedir. Türkiye Türkçesinde çift ögeli ve tek ögeli cümle üzerinde yeterince araştırma yapılmadığını belirtmek isteriz.

Tek ögeli basit cümleler ikiye ayrılır.

1. Yüklem Temelinde Oluşanlar :

Bu tür basit cümleler üçe ayrılır.

znesi olmayan ve tasavvur bile edilemeyen tek oēeli cümlelere **şahıssız cümle** denir.

Mesela:

Evraklara dikkatle bakıldı.

Otobüslere binilmiyor.

Sokaklarda yrnmyor.

Bu cümlelerdeki şahıssızlık mantık açısından deēil gramer açısından anlaşılmalıdır.

şahıssız cümlelerin yükleme isim veya fiil olabilir.

a) Yükleme isimle ifade edilen şahıssız cümleler:

Yazdır.

Akşamdır.

Rüzgarlı bir gün idi.

Nisan ayının yirmi  idi.

b) Yükleme fiille ifade edilen şahıssız cümleler:

Çocuklara dikkatle bakılmıyor.

şahıssız cümlelerin yükleme III. şahıs teklikte olur. şahıssız fiille, şahıssız cümle birbiriyle karıştırılmamalıdır. Unutulmamalıdır ki, şahıssız fiiller şekil bilgisi, şahıssız cümleler ise söz dizimi kategorisidir.

Eserdeki şahıssız cümle rneēi şudur:

“Yenilip içildi.” s.52

Hareket veya yargının belirsiz bir şahsa ait olduēunu bildiren tek oēeli cümlelere **belirsiz şahıslı cümle** denir. Eserde belirsiz şahıslı cümle rneēi yoktur.

Hareket veya yargının aynı zamanda herkese ait olduğunu bildiren tek öğeli cümlelere **umumi şahıslı cümle** denir. Böyle cümleler atasözleri ve deyimlerden oluşur.

Ne ekersen onu biçersin.

(Atasözü)

Ele aldığımız romanda bu cümle türüne örnek bulunmamıştır. Ama Türkiye Türkçesinde çok kullanılan deyimler ve atasözleri bu cümle türü içinde ele alınmalıdır.

2. Özne Temelinde Oluşan :

Nesnenin adı geçen fakat onun hakkında hiçbir bilgi veya hüküm verilmeyen tek öğeli cümlelere **yalın cümle** denir. Mesela:

Ankara.

Kızılay meydanı.

Düğün meclisi.

Saat üçü beş geçe.

Sabah vakti.

Yalın cümlelerde herhangi bir olayın konuşulan zamanda mevcut olduğu bildiriliyor.

Yalın cümleler daha çok edebi eserlerde ve şiirlerde görülür. Eserdeki yalın cümlelerin bazıları şunlardır:

“Türk Sadası gazetesi!” s.14

“Yoldaş öğretmen!” s.27

“Babası gibi!” s.99

“Köpek!” s.107

“Seninle beraber.” s.126

“Kesinlikle.” s.143

“Mehmet Ali, Mehmet Ali!” s.190

“Çok şey!” s.203

“Tabii dede.” s.219

“Görev...” s.222

“Her dakika.” s.292

“Yarın.” s.298

“Tek oda, tek yatak.” s.326

“Işık!” s.346

“Hemşire.” s.451

3.3.2. Birleşik Cümle Çeşitleri

İki veya daha fazla basit cümlenin birleşmesinden oluşan ve bir tonlama ile ifade olunan cümlelere **birleşik cümle** denir. Birleşik cümlelerin ikiye (bağımsız birleşik cümleler ve bağımlı birleşik cümleler) ayrıldığını daha önce göstermiştik (Şekil-2’ye bkz).

3.3.2.1. Bağımsız Birleşik Cümleler

Eşit hukuklu basit cümlelerin birleşmesinden oluşan ve bir tonlama ile söylenen birleşik cümleye **bağımsız birleşik cümle** denir.

Bağımsız birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler birbirleriyle **iki tür** bağlanır:

- a. Bağlaçlı bağımsız birleşik cümleler
- b. Bağlaçsız bağımsız birleşik cümleler

Bağımsız birleşik cümleler bu nedenle ikiye ayrılır (Şekil-3'e bkz).

Basit cümleleri birbirine bağımsızlık bağlaçlarıyla bağlanan birleşik cümleye **bağlaçlı bağımsız birleşik cümle** denir.

Birleştirme bağlacı ve ile bağlananlar:

Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“İlay, sabırla birçok defa tekrarlar ve ezberler Paisiy’in bildirisini.” s.30

“Adamın yüzüne bakıp gülümsedim ve parkın parmaklığından taşmış sarı çiçeklerden birini kopardım.” s.32

“Koşuyor ve ağlıyordum.” s.79

“Biz piyesleri, filmleri ciddiyle seyreder ve alkışlarız.” s.114

“Çocuklara şiiri tekrarlatıyorum ve artık onları hiç dinlemiyorum.” s.149

“Komsomollar Kitka Cam Fabrikası’nda çalışıyor ve oradaki işçileri Marksizm açısından aydınlatıyorlarmış.” s.243

“Adam güldü ve niçin küfrettiğimi sordu.” s.359

“Nihayeti hareketlerinden asla sorumlu değildim ve ben şu duruma gelmişken yerimi sarsmaya hiç hakkın yoktu!” s.359

“Teklif ettiğim zaman ondan uzaktım ve değişmiş olacağını düşünmüştüm.” s.361

“Kaçırma sınırını çoktan atladım ve geri döndüm.” s.376

Karşıtlık zıtlık bildiren *ama, ancak, lâkin, fakat* bağlaçlarıyla bağlananlar:

Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Onu şaşırtmıştım ama incitememiştım.” s.9

“Sık sık konferansa gelen parti müfettişleri, bazen bu konuya temas ediyorlar ama pek üstünde durdukları yok.” s.32

“O yaşlarda Marks hakkında konuşabilirdim ama böyle şeylere alışık değildim.” s.65

“Darbeden kaçamamıştım ama ileri geri sallanıp düşmemeye muvaffak oldum.” s.163

“Şekilce insana benziyorsun ama galiba buzdan dökmüşler seni!” s.245

“Orman kargaları burada da musallat oldular ama kovdum onları.” s.358

“Öldüğünü düşününce o kadar üzülüm ama, şimdi seni görmeyi hiç canım çekmiyor!” s.387

“Bana belli etmemeye çalışıyor ama dava uğrunda harekete geçenleri, canlarını kaybedenleri küçümsediğini hissediyorum.” s.420

“Köylü o günleri unutmazdı, hiç unutmazdı; ancak lafını da pek etmezdi.” s.33

“Adamın sesinde yoğunlaşan manayı çıkaramıyorum, ancak rahatsız bir hali var.” s.136

“Şu anda saygım kaybolmuş değil, ancak sana da bazı şeyleri göstermem gerekiyordu.” s.262

“Sıfatı ,sekreter yardımcısı değil, ancak onun yapacağı işleri yapmakta.” s.293

“Burada tüm koşullara uyum sağlamaktayım, ancak dil konusunda zorlanıyorum.” s.324

“Rıza'nın ne olduğunu bilmediğim için, ondan bahsetmemiştim, ancak Arif'i kimin ihbar ettiğini çok merak ettiğimi defalarca söylediğim olmuştu.” s.423

“Bir de hususi olarak gönlünü çelenler bulunabilir fakat şu sırayı bozmak da epey yüreklilik ister hani.” s.48

“Ona gerçeği söylememek içime acı verdi; fakat mecburdum.” s.76

“Aspirini geri almayacaktı, fakat gösterinin tam olması gerekiyordu.” s.83

“Şiiri ezberledim, fakat kâğıdı yakamadım.” s.96

“İkiniz birbirinize benziyorsunuz fakat ben nasıl sıyrılacağım?” s.117

“Canımın tek istediği Mehmet Ali ile beraber olup ırmak kıyısına gitmekti; fakat çaresiz başımı salladım.” s.126

“O gün pazardı, ders yoktu fakat Stefan piyesi çalışmamızı istemişti.” s.156

“Kişi ülkü için elbet canını verebilir, fakat bu canın bir değeri olmalı.” s.247

“Soruyu sorarken içim titriyordu, fakat bu konuda Stefan’ın fikirlerini de almak gerekiyordu.” s.330

Bölüştürme bildiren *ya , ya (da), gâh, gâh (da), da, de* bağlaçlarıyla bağlananlar:

Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Ya çocuklara bir gösterişi ya Botev’den dolayı benim de bir Osmanlı kalıntısı olduğumu hatırlamıştı.” s.39

“Onun için şimdi senin düşüncen ya yaşayacağım, ya öleceğim değil.” s.63

“Ya çıldırırısın ya ipi boylarsın.” s.131

“Çünkü İlay bilirsin, bir insanda sevgi ya bulunur ya bulunmaz.” s.240

“Ya asarlar seni, ya yirmi otuz yıla mahkûm ederler.” s.363

“Ya senin gibi kovulmuşlardı, ya iyi Bulgarca kıvıramadıkları için mecburen öğretmenliği bırakıp fabrika işçisi olmuşlardı.” s.430

“Birbirlerine düşman gibi bakıyorlar ya da bana öyle geliyor.” s.146

“Sen de geber, anan da gebersin, baban da gebersin!” s.53

“Babamı da öyle döverler mi, o da kanlı iskelet haline gelir mi?” s.166

İştirak bildiren *hatta, hem, hem (de)* bağlaçlarıyla bağlananlar:

Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Sana ben kefil olurum, evet hatta belki okula bile geri dönebilirsin. “ s.186

“Ne yazık değil onları okuyan gençler mi, benim yazdığımı bilmiyorlar, hatta kitaplarını Bulgaristan’dan gittiğini bile!” s.412

“Hem otu aramak için uzaklaşıyor, hem kızı bir başkası bulur diye ödüm kopuyordu.” s.69

“Hem yaşı küçük, hem çocuk simalıydı.” s.82

“Fatma hem konuşsun ,hem sussun istiyordum.” s.226

Olumsuzluk bildiren *ne , ne de* bağlacıyla bağlananlar:

Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Ne gördün, ne işittin bütün ömründe?” s.71

“Ne saçlarımı okşadı ne sırtımı sıvazladı.” s.177

“Ben ne Rusya’ya kul olmak isterim, ne Marksizm’e tapmak, onun kuralları ile kendi hayatıma düzen vermek.” s.199

“Ne Vera’yı kıskandım ne onun yerinde kendimi tahayyül ettim.” s.201

“Ne yanmaya doydum , ne suya kandım!” s.247

“Beni anlamıyor sanırım, ne saygı gösteriyor ne alay ediyor.” s.252

“Ne cevap verdi ne yüzüme baktı.” s.255

“Ne yeter, ne çözüm getirir.” s.277

“Şu geçen seneler Stefan’ın yüzüne ne bir çizgi çizdi ne mana ekledi.” s.294

“Hayır sevgili çocuk, ne sizi takip ettirdim ne dinledim.” s.296

Bağımsız birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler arasında çeşitli anlam ilişkileri vardır. Bağlaçlı bağımsız birleşik cümlelerde bu anlam ilişkileri örneklerde de görüldüğü gibi hem bağlaç hem de tonlama aracılığıyla gerçekleşir. Bağlaçsız bağımsız birleşik cümlelerde ise bu anlam ilişkileri yalnız tonlama alâkası ile yaratılır.

Bağlaçsız bağımsız birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler birbiriyle şu alâkalarla bağlanır:

Zaman alâkalı bağımsız birleşik cümlelerde eşit hukuklu cümleler arasında aynı zamanda meydana gelen olaylar bildirilir. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Yine attı bir yalan, dudak büktüm.” s.10

“Bunun üzerine dedem eve koşmuş, babam alıp başını ormana dalmış.” s.22

“Şöyle bir Vera’ya baktım, şaşırılmıştı.” s.36

“Çılgın gibi haykırdım, o kahkahalar attı.” s.75

“Kapları ben yıkadım; o yatakları serdi.” s.240

“Ellerini dizlerinin üzerine koymuştu, parmaklarına baktım.” s.254

“Milislerden biri itti beni, atladım yere.” s.366

Peş peşe alâkalı bağımsız birleşik cümlelerde eşit hukuklu cümleler arasında peş peşe meydana gelen olaylar bildirilir. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Ayağını kaldırıp yere vurdu, çamurlu botun altında bir çiçek daha ezildi, o farkına varmadı, avazı çıktığı kadar bağırdı.” s.9

“Yanlarına gittim, dedem yüzüme bakmadan kolumdan çekti, dizlerinin üstüne oturttu.” s.13

“Birkaç adım öne fırlayıp sokağın ortasında takla attı; zıplayıp ağaçtan bir yaprak kopardı, yaprağı inceleyerek yanına döndü.” s.31

“Vera, kara saçlarını iki örgü yapmış, uçlarına kırmızı kurdele bağlamış.” s.40

“Merdivenlerden paldır küldür indiğini duydum, yorganı başıma çektim.” s.45

“O haykırdı, tepindi, bir şeyler söyledi.” s.60

“Cevap vermedim, geçip yerime oturdum.” s.111

“Belediyenin bahçesine beraber girdik, postane tarafına yürüdük, çınarın altına oturduk.” s.129

“Doğrulup toparlandım, ayaklarımı altına alıp oturdum.” s.209

Açıklayıcı alâkalı bağımsız birleşik cümleler de eşit hukuklu cümleler arasında açıklama bildirilir. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Bu küçük katliamı soluksuz seyrediyordum, boğazıma bir yumru tıkanmış, konuşamıyorum, genzim yanıyor, burnum sızlıyor...” s.11

“Büsbütün zayıflamış, yanık derisi iskeletine yapışmış.” s.93

“Saçları koyu kumraldı, bir hayli döküldü.” s.105

“Dedem inşaatlarda çalışmış bir zamanlar, iyi bir duvarcı ustasıymış.” s.106

“Kamyona tırmandım , kadınlar sıkışıp bana yer açmaya çalıştılar.” s.179

“Kadınlar sırayı bozmadan yürüyüşe geçtiler, hepsinin elinde öğleyin verilen on beş dakikalık molada açıp yiyecekleri azık torbası vardı.” s.180

“Biri gitti, öbürü öldü, birden yok oluverdiler!” s.241

Karşılaştırma alâkalı bağımsız birleşik cümleler de eşit hukuklu cümleler arasında meydana gelen olaylar karşılaştırılır. Eserdeki örnek şudur:

“Gündüzleri ben işe gidiyorum, o komsomol sekreteriyle beraber oluyor”. s.272

Sebep- netice alâkalı bağımsız birleşik cümleler de eşit hukuklu cümleler arasında hareketin sebep ve neticesini bildirir. Eserdeki örnek şudur:

“Anna’nın yemini etkisini gösterdi, kadınlar sustular.” s.400

3.3.2.2. Bağımlı Birleşik Cümleler

İçerisinde basit cümlelerden biri diğerine bağlı olan birleşik cümleye **bağımlı birleşik cümle** denir.

Bağımlı birleşik cümledeki bağımsız cümleye temel cümle denir. Temel cümleden bağımlı olan ve onu izah eden bağımlı cümleye yardımcı cümle denir. Yardımcı cümleler bağımlı birleşik cümle içerisinde çeşitli görevler üstlenir (Şekil-4'e bkz.).

Daha önce de belirttiğimiz gibi bağımlı birleşik cümlede yardımcı cümle temel cümleye çeşitli vasıtalarla bağlanır.

Türkiye Türkçesinde cümle öğelerine uygun olarak yardımcı cümleler vardır. Bu durum da bağımlı birleşik cümle çeşitlerini oluşturmaktadır.

Bağımlı birleşik cümlelerin çeşitlerini daha önce belirtmiştik (Şekil-5'e bkz.).

1. Özne Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle

Yardımcı cümle temel cümlelerin *kim*, *ne* sorularına cevap olur. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

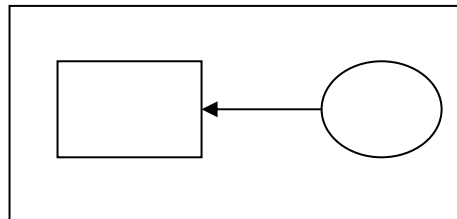
“...Birdenbire usuma düştü ki, bu olayı sana anlatamam.” s.326

t.c

y.c

Birinci taraf temel cümle, **ki** bağlacından sonra gelen ikinci taraf ise yardımcı cümledir. Görüldüğü gibi temel cümlede özne yoktur. Yardımcı cümlelerin görevi, temel cümlelerin **ne** sorusuna cevap vermekte ve olmayan özneyi açıklamaktır. Temel ve yardımcı cümle birbirine *ki* bağlacı ve bağımlılık tonlaması ile bağlanmıştır. Bu cümleyi şu şema ile gösterebiliriz.

Şekil 9. Özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra olan türü).

Basit cümleye çevirirsek , yardımcı cümle olan taraf basit cümlelerin birleşik öznesi olacaktır.

(Bu olayı sana anlatamayacağım birdenbire usuma düştü.)Basit cümle

“Çırpınmam dedemi rahatsız etmiş olacak ki, çıkışıyor gelinine.”

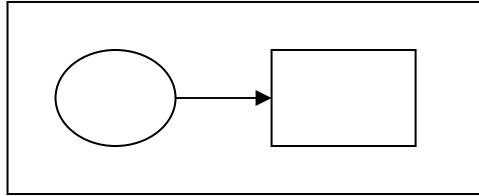
y.c

t.c

s.41

Birinci taraf yardımcı cümle, **ki** bağlacından sonra gelen ikinci taraf ise temel cümledir. Görüldüğü gibi temel cümlede özne yoktur. Yardımcı cümlelerin görevi, temel cümlelerin **kim** sorusuna cevap vermekte ve olmayan özneyi açıklamaktır. Temel ve yardımcı cümle birbirine ki bağlacı ve bağımlılık tonlaması ile bağlanmıştır. Bu cümleyi şu şema ile gösterebiliriz.

Şekil 10. Özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Yardımcı cümle önce temel cümle sonra olan türü).

Basit cümleye çevirirsek yardımcı cümle basit cümlelerin birleşik öznesi olacaktır.

(Çırpınmamla rahatsız olan dedem gelinine çıkışıyor.) Basit cümle

“Fakat o kimdir ki, kendini aratmaya gerek kalmadan, topluluğun içinden sıyrılıverip

t.c

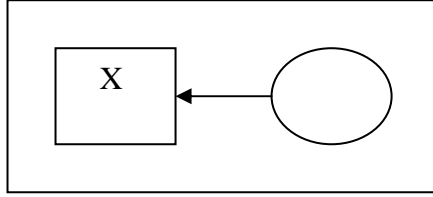
y.c

tahtını kursun?” s.93

Birinci taraf temel cümle ikinci taraf ise yardımcı cümledir. Temel cümlede **o** zamiri görülmektedir. Yardımcı cümle temel cümledeki zamir kelimeyi izah ederek özneyi

belirtiyor. Temel ve yardımcı cümle birbirine *ki* bağlacı ve bağımlılık tonlaması ile bağlanmıştır. Bu cümlenin şeması şudur:

Şekil 11. Özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlenin *o* zamiri ile ifade olunan öznesini açıklayan türü).

Basit cümleye çevirirsek yardımcı cümle basit cümlenin birleşik öznesi olacaktır.

(Fakat kendini aratmaya gerek kalmadan topluluğun içinden sıyrılıverip tahtını kuran kimdir?) Basit cümle

2. Yüklem Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle

Yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlede yardımcı cümle temel cümlenin **odur, budur, şudur, o idi, bu idi, şu idi, şundadır, şuradadır vb.** zamirleriyle ifade olunarak belirginleşen yüklemelerini izah eder. Yardımcı cümle temel cümlenin **nedir** sorusuna cevap olur. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Mesele şu ki Mehmet Ali, iki belki üç seneden beri çok şey anlattım sana, çok şey.”

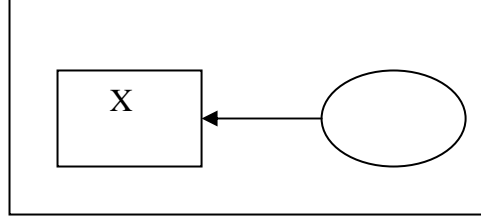
t.c

y.c

s.75

Birinci taraf temel cümle, **ki** bağlacından sonra gelen ikinci taraf ise yardımcı cümledir. Görüldüğü gibi temel cümlede yüklem **şu** zamiri ile ifade olunmuştur. Yardımcı cümle, temel cümlede işaret zamiri ile ifade olunan yüklemi izah ediyor. Temel ve yardımcı cümle birbirine *ki* bağlacı ve bağımlılık tonlaması ile bağlanmıştır. Bu cümleyi şu şema ile gösterebiliriz

Şekil 12. Yükleme yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümleden sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin *şu* zamiri ile ifade olunan yüklemine açıklayan türü).

Basit cümleye çevirirsek yardımcı cümle basit cümlelerin birleşik yüklemi olacaktır.

(Mesele Mehmet Ali, iki belki üç seneden beri çok şey anlatmam sana, çok şey olmasındandır.)Basit cümle

3. Nesne Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle

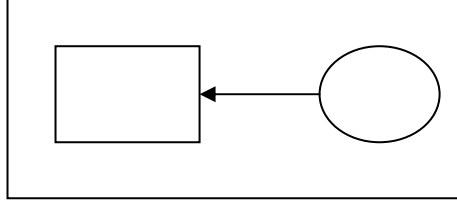
Nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerde yardımcı cümle temel cümlelerin bazen fiili, bazen ismi yüklemelerini ve bazen de temel cümlede izah ihtiyacı olan nesnesini açıklayıp, onun sorularına cevap oluyor. Yardımcı cümle temel cümlelerin *neyi, kimi, kime, neden* gibi sorularına cevap olur. Türk dilinde en çok işlenen bağımlı birleşik cümle çeşididir.

Çalışma konumuz olan eserden bu cümle türlerine ait örnekler aşağıda belirtilmiştir.

Aşağıdaki cümlelere baktığımızda birinci taraflar temel cümle, **ki** bağlacından sonra gelen ikinci taraflar ise yardımcı cümledir. Görüldüğü gibi temel cümlelerde **nesne** yoktur. Yardımcı cümlelerin görevi, temel cümlelerin **neyi** sorusuna cevap vermekte ve olmayan nesneyi açıklamaktır.

Bu cümlelerin şeması şudur:

Şekil 13. Nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra olan türü).

Basit cümleyle çevirirsek yardımcı cümle olan taraflar basit cümlenin birleşik nesnesi olacaktır.

“Mahmut Necmettin derdi ki, kurbanların isimsiz olmaması lazım!”

t.c.

y.c.

s.42

(Kurbanların isimsiz olmaması gerektiğini Mahmut Necmettin derdi.) Basit cümle

“Zehir zıkkım herifler; bilmezler ki, babamı aşağıladıkları zaman , o bana kızıyor,

t.c

y.c

anama küfrediyor.” s.73

(Babamı aşağıladıkları zaman onun bana kızdığını, anama küfrettiğini zehir zıkkım herifler bilmezler!) Basit cümle

“Diyorum ki, kardelenin sevda gücü nispetinde, geniş ve sağlam bir yeri olmalıdır!”

t.c

y.c

s.89

(Kardelenin sevda gücü nispetinde, geniş ve sağlam bir yeri olması gerektiğini diyorum.) Basit cümle

“İşittim ki gizli gizli sünnet yaptırıyorlarmış.”

t.c

y.c

s.113

(Gizli gizli sünnet yaptırdıklarını işittim.) Basit cümle

“Yine derim ki, Gavazof”u dinledikten sonra tasarlayalım piyesin konusunu.”

t.c

y.c

s.117

(Gavazof”u dinledikten sonra piyesin konusunu tasarlamayı yine derim.)Basit cümle

“Varsın işitsinler ki, Mehmet Ali, İlay’ı öpmüştür!”

t.c

y.c

s.120

(Mehmet Ali’nin İlay’ı öpmüş olduğunu varsın işitsinler.)Basit cümle

“Biliyorsun ki Mehmet Ali, komsomol olarak parlamayı, liseye gitme hakkı elde

t.c

y.c

etmeyi ve tıp fakültesine kabul edilmeyi istiyorum.” s.129

(Mehmet Ali, komsomol olarak parlamayı, liseye gitme hakkı elde etmeyi ve tıp fakültesine kabul edilmeyi istediğimi biliyorsun.) Basit cümle

“Fakat ben yine iddia ederim ki, o seyrettiğimiz işleyen bedenlerin hepsi hayvan

t.c

y.c

değildir.” s.131

(O seyrettiğimiz işleyen bedenlerin hepsi hayvan olmadığını fakat ben yine iddia ederim.) Basit cümle

“Dedem sen de biliyorsun ki, Türkiye de içten içe kaynamakta.”

t.c

y.c

s.155

(Türkiye de içten içe kaynamakta olduğunu dedem sen de biliyorsun.) Basit cümle

“De ki kocamı bir erkek gibi yakalayıp götürdüler.”

t.c

y.c

s.173

(Kocamı bir erkek gibi yakalayıp götürdüklerini de.) Basit cümle

“Sanırsın ki senin yüzünden, o yaptığın, karıştırdığın işler için tevkif edecekler beni,

t.c

y.c

öyle sanırsın değil mi?” s.174

(Senin yüzünden, o yaptığın, karıştırdığın işler için beni tevkif edeceklerini sanırsın.)
Basit cümle

“Bunca zaman, okul sonraları orada hoplayıp zıplarken, çocuklarla uğraşırken, hiç mi

t.c

düşünmemiştim ki gençlerin büyük çoğunluğu işten dönenlerdir!”

y.c

s.182

(Gençlerin büyük çoğunluğunun işten dönenler olduğunu bunca zaman, okul sonraları
orada hoplayıp zıplarken, çocuklarla uğraşırken, hiç mi düşünmemiştim.) Basit cümle

“Sanırsın ki beni unutmuş, bütün aklını elindeki işe vermiş.”

t.c

y.c

s.203

(Beni unuttuğunu, bütün aklını elindeki işe verdiğini sanırsın.) Basit cümle

“İstedim ki eski haline dönsün, derdime deva olsun!”

t.c

y.c

s.217

(Eski haline dönmesini, derdime deva olmasını istedim.) Basit cümle

“Sanıyor musun ki partili olunca gözlenip, sorgu suale hedef olmayacaksın?”

t.c

y.c

s.288

(Partili olunca gözlenip sorgu suale hedef olmayacağını sanıyor musun?) Basit cümle

“Hatırlatmak isterim ki, halkın ve gençlerin bedenen ve kafaca eğitiminde; her şeyden

t.c

y.c

önce ve her şeyin üstünde; Marksist-Leninist çalışmaları teşvik etmek, sosyalist mirası korumak ve bilhassa sosyalist devletin sağlamlığını, onun gücünü yok etmeyi hedef alan her türlü fikir, insan ve teşkilatın karşısına çıkmaktadır.” s.315

(Halkın ve gençlerin beden ve kafaca eğitiminde; her şeyden önce ve her şeyin üstünde; Marksist-Leninist çalışmaları teşvik etmek, sosyalist mirası korumak ve bilhassa sosyalist devletin sağlamlığını, onun gücünü yok etmeyi hedef alan her türlü fikir, insan ve teşkilatın karşısına çıkmak olduğunu hatırlatmak isterim.) Basit cümle

“Sonra bir gün fark ettim ki; utanç, ıstırap, pislik somutlaşmış, aramıza duvarlar

t.c

y.c

çekmiş.” s.353

(Utancın, ıstırapın, pisliğin somutlaştığını, aramıza duvarlar çektiğini sonra bir gün fark ettim.) Basit cümle

“Biliyordum ki, aşağılık duygusunu içime sokup beni şaşkına çevirinceye kadar

t.c

y.c

suçlamaları devam edecek.” s.380

(Aşağılık duygusunu içime sokup beni şaşkına çevirinceye kadar suçlamaların devam edeceğini biliyordum.) Basit cümle

“Biliyor musun ki o kızın için muhafaza etmişler.”

t.c

y.c

s.381

(O kızın için muhafaza etmiş olduklarını biliyor musun?) Basit cümle

“Sanıyordum ki, yani, beni hala seviyorsun; bekliyorsun beni.”

t.c

y.c

s.410

(Yani beni hala sevdiğini beni beklediğini sanıyordum.) Basit cümle

“Arif derdi ki bize, birden karşılaştığımız beklenmedik olaylarda soğukkanlı hareket

t.c

y.c

edin.” s.427

(Bize, birden karşılaştığımız beklenmedik olaylarda soğukkanlı hareket etmeyi Arif derdi.) Basit cümle

“Dedi ki, tıpkı onun gibi yürüyorum, onun gösterdiği yoldan.”

t.c

y.c

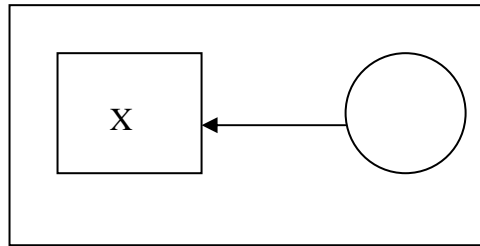
s.439

(Onun gösterdiği yoldan tıpkı onun gibi yürüdüğümü dedi.) Basit cümle

Aşağıdaki cümlelere baktığımızda ise temel cümlelerde **şunu** zamirlerini görmekteyiz. Yardımcı cümle temel cümlede belirlenen kelimenin şunu nesnelere anlamını açıklayarak onları izah eder.

Aşağıdaki cümlelerin şeması şu şekildedir:

Şekil 14. Nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlede **şunu** zamiri ile ifade edilen nesneyi açıklayan türü).

Basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümle olan taraf birleşik cümle ögesi gibi temel cümlede yer alan şunu nesnelere yerinde kullanılarak onları belirginleştirecektir.

“Ancak heyecanına karşı şunu ilave edeyim ki, bütün gizli kuruluşlar tek tek meydana

t.c

y.c

çıkacak ve üyeleri idam talebiyle yargılanacaktır.” s.125

(Ancak heyecanına karşı bütün gizli kuruluşlar tek tek meydana çıkacağını ve üyeleri idam talebiyle yargılanacağını ilave edeyim.) Basit cümle

“Yalnız şunu unutmamak gerekir ki, siz emekçilerin sayesinde ve Rusya’nın

t.c

y.c

önderliğinde yarının büyük Bulgaristan’ını yaratacağız.” s.211

(Yalnız siz emekçilerin sayesinde ve Rusya’nın önderliğinde yarının büyük Bulgaristan’ını yaratacağımızı unutmamak gerekir.) Basit cümle

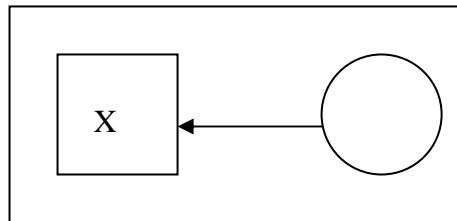
4. Belirten Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle

Belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlede yardımcı cümle temel cümlenin isimle ifade olunan herhangi bir ögesini belirtir ve *nice, nasıl, hangi* sorularına cevap oluyor.

Aşağıdaki cümlelerde temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelmektedir. Yardımcı cümle temel cümlenin **nasıl** sorusuna cevap olmaktadır.

Aşağıdaki cümlelere baktığımızda temel cümlelerde **öyle, öyle bir** kelimeleri isimlerden önce işlenmiştir. Temel cümleden sonra kullanılan yardımcı cümle isimlerden önce gelen kelimelere ait olup onları izah ediyor. Yardımcı cümle *ki* açıklayıcı bağlacı ve bağımlılık tonlaması ile bağlanmıştır. Bu cümlelerin şeması şudur:

Şekil 15. Belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle(Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlenin **öyle, öyle bir** kelimeleriyle ifade edilen belirtenini açıklayan türü).

Bu cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümle olan taraf birleşik cümle ögesi gibi temel cümlede yer alan **öyle, öyle bir** belirteninin yerinde kullanılarak onları belirginleştirecektir. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Öyle sorular ki, şimdilik cevap bulmanın imkanı yok.”

t.c

y.c

s.153

(Şimdilik cevap bulmanın imkanı yok olan sorular(dır)). Basit cümle

“Bizler öyle bir noktadayız ki, bir bakışta durumu bütünüyle kavrayabilmemiz

t.c

y.c

gerekir.” s.311

(Bizler bir bakışta durumu bütünüyle kavrayabilmemiz gereken noktadayız.)

“Biz öyle bir çocuğuz ki, kendi göbeğimizi kendimiz keseceğiz.”

t.c

y.c

s.312

(Biz kendi göbeğimizi kendimiz kesecek olan çocuğuz.) Basit cümle

5. Zarflık Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle

Zarflık yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerde yardımcı cümle temel cümledeki görülen işin veya hareketin nice, nasıl, ne zaman veya hangi şartlar altında yapıldığını bildirir.

Zarflık yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle kendi içinde zaman, yer, tarz, sebep, maksat, sayı, netice, derece, şart, karşılaştırma olmak üzere **ona** ayrılır.

Zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümle temel cümledeki fiili yükleme ait olup, temel cümledeki hareketin gerçekleşme zamanını bildirir ve **ne vakit, ne zaman** sorularına cevap olur.

“Hem yüreğim onca mutluluğu doldurup boşaltıyordum ki, kalbimin sesini dinlese

y.c

t.c

istediği cevabı alırdı, kelimelere ne lüzum var?” s.118

Yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümle temel cümledeki hareketin icra olunduğu yeri bildirir ve *nereye*, *nerede*, *nereden* sorularından birine cevap olur.

İncelediğimiz eserde bu cümle türüne ait örnek bulunamamıştır. Şu örnekleri gösterebiliriz:

“Ön tekerler nereye giderse, arka tekerler de **oraya** gider.” (Atasözleri ve Deyimler

y.c

t.c

Sözlüğü)

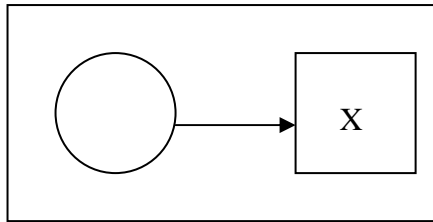
“Canın nerde, **yüreğin orda**.” (Atasözleri)

y.c

t.c

Yukarıdaki cümleleri şema ile gösterelim:

Şekil 16. Yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Yardımcı cümle önce temel cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlenin *oraya*, *orda* kelimeleriyle ifade edilen yeri açıklayan türü).

Bu tür yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek yardımcı cümle olan taraf birleşik cümle ögesi gibi temel cümledeki yer zarflığının anlamını somutlaştırarak onun yerini tutacaktır.

Tablo 4. Yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlenin basit cümleyle karşılaştırılması.

N o	Yer Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle	N o	Basit Cümle
1	Ön tekerler nereye giderse, arka tekerler de <u>oraya</u> gider.	1	Arka tekerler de ön tekerler giden yere gider.
2	Canın nerde, yüreğin orda.	2	Yüreğin canın olan yerde olur.

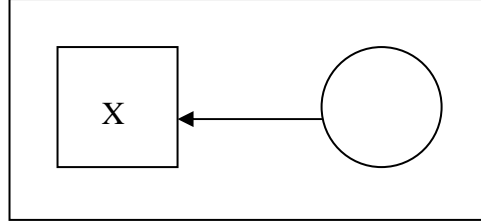
Kaynak: (Mehmedoğlu, 2001:191)

Tarz yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümle temel cümlede belirlenen **öyle, böyle** işaret zamirleriyle ifade olunan tarz zarflıklarının anlamını da izah eder ve **nice, nasıl** sorularına cevap olur.

Aşağıdaki cümlelere baktığımızda temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelmiştir. Temel cümlede **öyle bir** kelimeleri kullanılmıştır. Yardımcı cümle temel cümledeki hareketin gerçekleşme tarzını bildirmekle birlikte, temel cümlelerde belirlenen **öyle bir** tarz zarflıklarının anlamını da izah etmektedir. Bu türü şema ile gösterelim:

Şekil 17. Tarz yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin **öyle bir** kelimesi ile ifade edilen tarzını açıklayan türü).

Basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümle olan taraf *sıfat-fiil* öbeği artı *gibi* takısıyla temel cümledeki **öyle bir** tarz zarflıklarının yerini tutacaktır. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Yani öyle bir söyledin ki, sanki onun hakkında pek çok şey biliyormuşsun gibi.”

t.c

y.c

s.424

(Yani sanki onun hakkında pek çok şey bildiğin gibi söyledin.) Basit cümle

“Son cümlesinin üstüne öyle bir bastı ki, sanki olayı bana sırf bu cümleyi söylemek

t.c

y.c

için anlatmış gibi geldi.” s.429

(Son cümlesinin üstüne sanki olayı bana sırf bu cümleyi söylemek için anlatmış geldiği gibi bastı.) Basit cümle

Sebeup yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümle temel cümledeki hareketin veya yargının sebebini bildirir ve **ne için, niye, ne sebebe, neye göre** vb. sorularından birine cevap oluyor.

Sebeup yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerde yardımcı cümle temel cümledeki hareketin sebebini bildirir.

Aşağıdaki cümlede temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelmektedir.

“O halde Türkler azınlık değildir ki azınlık hakkı istemeye hakları olsun.”

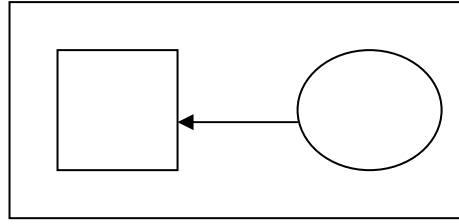
t.c

y.c

s.123

Bu cümlelerin şeması:

Şekil 18. Sebep yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra olan türü).

Bu cümleyi basit cümleye çevirirsek yardımcı cümle olan taraf *sıfat-fiil öbeği* artı *için* takısıyla basit cümlelerin birleşik sebep zarflığı olacaktır.

(Azınlık hakkı istemeye hakları olmadığı için o halde Türkler azınlık değildir.) Basit cümle

“Esen rüzgar buz kesti ki, uçan sinekler bile dondu.”

y.c

t.c

s.123

(Esen rüzgar buz kestiği için uçan sinekler bile dondu.) Basit cümle

“Ne yapabiliriz ki, uygulamaya çalışacağız.”

y.c

t.c

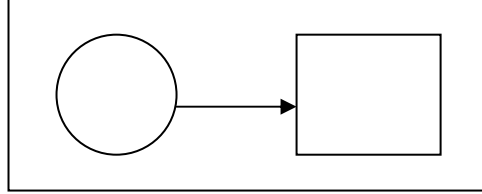
s.329

(Yapılacak bir şey olmadığı için uygulamaya çalışacağız.) Basit cümle

Bu cümlelerde ise yardımcı cümle önce temel cümle sonra gelmektedir.

Bu cümlelerin şeması şu şekildedir:

Şekil 19. Sebep yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Yardımcı cümle önce temel cümle sonra olan türü).

Maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümle temel cümledeki hareketin maksadını bildirir ve *ne için, ne maksatla* sorularından birine cevap oluyor. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“... “Yel Eser, Balkan Uğuldar”, işte şu duruma yakışacak bir şiir, bağıra bağıra

t.c

okumalıyım ki Arif duysun!”

y.c

s.147

“Hızlı çalış ki üşümeysin.”

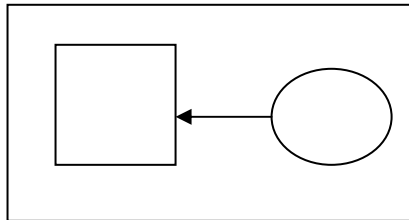
t.c

y.c

s.181

Bu cümlelerde temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelmektedir. Yardımcı cümle temel cümlelerin amacını bildirmektedir. Şeması şudur:

Şekil 20. Maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelen türü).

Basit cümleye çevirirsek yardımcı cümle basit cümlelerin birleşik maksat zarfı olacaktır.

Tablo 5. Maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin basit cümleyle karşılaştırılması.

N o	Maksat Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle	N o	Basit Cümle
1	...“Yel Eser, Balkan Uğuldar”, işte şu duruma yakışacak bir şiir, bağıra bağıra okumalıyım ki Arif duysun!	1	Arif’e duyurmak için “Yel Eser, Balkan Uğuldar”, işte şu duruma yakışacak bir şiiri bağıra bağıra okumalıyım.
2	Hızlı çalış ki üşümeysin.	2	Üşümek için hızlı çalış.

“Ona böyle bir zaafımı göstermeliyim ki hoşlansın, kullanabileceğini sansın ve

t.c

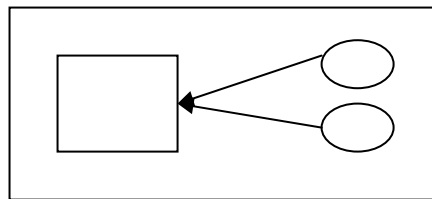
y.c

y.c

yakamı bıraksın.” s.382

Yukarıdaki cümleye baktığımızda temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelmektedir. Yardımcı cümle temel cümlelerin **ne için** sorusuna cevap olmakta ve temel cümledeki hareketin icra amacını bildirmektedir. Örneği şu şema ile gösterelim:

Şekil 21. Maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümlelerin sonra gelip iki tane olan türü).

Basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümle olan taraf isim-fiil öbeği artı için takısıyla basit cümlelerin birleşik maksat zarflığı olacaktır.

(Hoşlanmak, kullanabileceğini sanmak ve yakamı bırakmak için ona böyle bir zaafımı göstermeliyim.) Basit cümle

Sayı yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümle temel cümledeki hareketin veya belirtinin sayısını bildirir ve **ne kadar** sorusuna cevap verir.

Aşağıdaki cümlelerde temel cümle önce yardımcı cümle sonra kullanılmıştır. Temel cümledeki **o kadar** kelimesini yardımcı cümle açıklar. Yardımcı cümle temel cümlelerin **ne kadar** sorusunu yanıtlar ve sayı bildirir. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Yüreğimdaki dert o kadar ağırlaşıyor ki, gece yatakta kurdeleyi tutup elimde

t.c

y.c

ağlıyorum.” s.41

“İlay o kadar perişandı ki, sandalyeye oturtular!” s.167

t.c

y.c

“Adam o kadar vaatlerde bulundu ki, hakkımda rapor yazıp beni komsomollar için özel

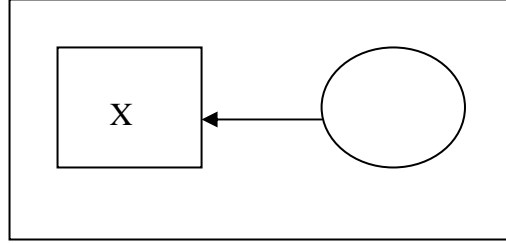
t.c

y.c

bir kampa tavsiye edecekmiş.” s.213

Yukarıdaki cümlelerin şeması şu şekildedir:

Şekil 22. Sayı yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra olup yardımcı cümle temel cümlelerin *o kadar* kelimesini açıklayan türü).

Basit cümleye çevirirsek yardımcı cümle olan taraf basit cümlelerin birleşik sayı zarflığı olacaktır. Karşılaştıralım:

Tablo 6. Sayı yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin basit cümlelerle karşılaştırılması:

N o	Sayı Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle	N o	Basit Cümle
1	Yüreğimdeki dert o kadar ağırlaşıyor ki, gece yatakta kurdeleyi tutup elimde ağlıyorum.	1	Yüreğimdeki dert gece yatakta kurdeleyi tutup elimde ağlayacak kadar ağırlaşıyor.
2	İlay o kadar perişandı ki, sandalyeye oturtular!	2	İlay sandalyeye oturtulmak zorunda kaldığı kadar perişandı!
3	Adam o kadar vaatlerde bulundu ki, hakkımda rapor yazıp beni komsomollar için özel bir kampa tavsiye edecekmiş.	3	Adam hakkımda rapor yazıp beni komsomollar için özel bir kampa tavsiye edecek kadar vaatlerde bulundu.

Netice yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümle temel cümleden doğan neticeyi bildirir. Temel cümlede icra olunan hareket veya yargı sebep, yardımcı cümle ise, onun neticesi gibi meydana çıkar.

Aşağıdaki cümlelere baktığımızda temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelmektedir. Yardımcı cümleler temel cümledeki sebebin neticesini bildirmektedir. Temel cümlede **o kadar** kelimesi kullanılmış. Temel ve yardımcı cümleler *ki* bağlacı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanmış. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“O kadar çok konuştun ki aklım karıştı.”

t.c y.c s.140

“O kadar çok ziyaretçi geldi ki şaşırdım uşam, seni karıştırdım.”

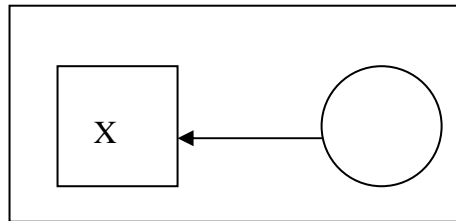
t.c y.c s.219

“O kadar çok bağırıyordu ki, alnımın ortasında bir sızı duymaya başladım.”

t.c y.c s.231

Bu cümlelerin şeması:

Şekil 23. Netice Yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin *o kadar* kelimesini açıklayan türü).

Bu cümleleri basit cümleye çevirip karşılaştıralım.

Tablo 7. Netice yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin basit cümleyle karşılaştırılması.

N o	Netice Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle	N o	Basit Cümle
1	O kadar çok konuştun ki aklım karıştı.	1	Aklım karışacak kadar çok konuştun.
2	O kadar çok ziyaretçi geldi ki şaşırdım uşam, seni karıştırdım.	2	Şaşırp uşam seni karıştıracak kadar çok ziyaretçi geldi.
3	O kadar çok bağıryordu ki, alnımın ortasında bir sızı duymaya başladım.	3	Alnımın ortasında bir sızı duymaya başlayacak kadar çok bağıryordu.

Derece yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümle temel cümledeki hareketin veya belirtinin derecesini bildirir ve **ne derecede, ne dereceye** sorularından birine cevap oluyor.

Zarflık yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerden olan derece yardımcı cümlesi tarz yardımcı cümlesine benzemektedir. Ama unutulmamalıdır ki, tarz yardımcı cümlesi temel cümledeki hareketin veya durumun tarzını bildirdiği halde, derece yardımcı cümlesi temel cümledeki hareketin veya durumun derecesini bildirir.

Aşağıdaki cümlelerde temel cümle önce yardımcı cümle sonra kullanılmaktadır. Temel cümlede **o kadar** kelimesini görmekteyiz. Yardımcı cümle temel cümlelerin **o derecede** sorusuna cevap olur. Temel ve yardımcı cümle **ki** bağlacı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır. Eserdeki örneklerin bazıları şunlardır:

“Al fiyonklar, karanın üstünde o kadar güzel duruyor ki, ders süresince büyülenmiş

t.c

y.c

gibi, başımı çevirip çevirip ona bakıyorum.” s.40

“O kadar mükemmeldi ki, ben bile sosyalist dünyanın bir parçası olduğum için gurur

t.c.

y.c.

duydum.” s.84

“Canım o kadar acımıştı ki, gözyaşları kendiliğinden boşanıyordu.”

t.c

y.c

s.163

“Eğitim merkezinde duygularımı yüzümden belli etmemeyi o kadar iyi öğrenmiştim

t.c

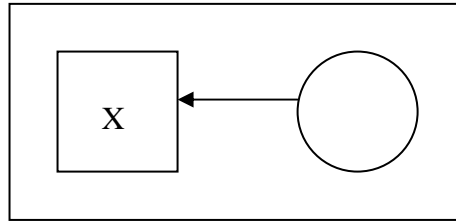
ki, Gazelov’u da kandırabileceğimi düşündüm.”

y.c

s.361

Bu cümlelerin şeması:

Şekil 24. Derece yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle (Temel cümle önce yardımcı cümle sonra gelip yardımcı cümle temel cümlelerin *o kadar* kelimesini açıklayan türü).

Bu cümleleri basit cümleye çevirirsek yardımcı cümle, temel cümledeki hareketin veya belirtinin derecesini bildirir. Aynı zamanda yardımcı cümle olan taraf *sıfat-fiil öbeği* artı *kadar* takısıyla basit cümlelerin derece zarflığı olur.

Tablo 8. Derece yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerin basit cümleyle karşılaştırılması.

N o	Derece Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle	N o	Basit Cümle
1	Al fiyonklar karanın üstünde o kadar güzel duruyor ki, ders süresince büyülenmiş gibi başımı çevirip çevirip ona bakıyorum.	1	Al fiyonklar karanın üstünde ders süresince büyülenmiş gibi başımı çevirip çevirip ona bakacak derecesine kadar güzel duruyor.
2	O kadar mükemmeldi ki, ben bile sosyalist dünyanın bir parçası olduğum için gurur duydum.	2	Ben bile sosyalist dünyanın bir parçası olduğum için gurur duyacak derecesine kadar mükemmeldi.
3	Canım o kadar acımişti ki, gözyaşları kendiliğinden boşanıyordu.	3	Canım, gözyaşları kendiliğinden boşanacak derecesine kadar acımişti.
4	Eğitim merkezinde duygularımı yüzümden belli etmemeyi o kadar iyi öğrenmiştim ki, Gazelov'u da kandırabileceğimi düşündüm	4	Eğitim merkezinde duygularımı yüzümden belli etmemeyi Gazelov'u da kandırabileceğimi düşünebileceğim dereceye kadar iyi öğrenmiştim.

Şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümle temel cümledeki hareketin şartını bildirir ve **hangi şartla** sorusuna cevap olur.

Bu cümle türüne ait örnek eserimizde yoktur. Şu örnekleri verebiliriz.

“İnsan yaptığı işin karşılığında bir menfaat güderse, kendi kendinin düşmanı olur.

Güneş çıkarsa, hava biraz ısınır.” (Mehmedoğlu, 2001:219).

Yardımcı cümle önce temel cümle sonra gelmiştir.

Karşılaştırma yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle:

Yardımcı cümlenin mazmunuyla temel cümlenin mazmununun birbiriyle karşılaştırılmasına denir.

Bu cümle türü eserimizde görülmemiştir. Şu örnekleri verebiliriz:

“Sonbahar olsa da, yollar yemyeşil idi.

Ne kadar yalvarsam da, razı edemedim.”(Mehmedoğlu,2001:223).

6. Koşulma Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle

Koşulu yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlede yardımcı cümle temel cümleye koşularak, temel cümledeki fikre ya değer verir, ya da ona ait ilave bilgi ileri sürer.Örneğin;

“Otobüs Ankara’dan İstanbul’a olan mesafeyi beş saatte gidiyor ki, bu da kağı arabası ile gitmekten defalarca çabuktur” (Mehmedoğlu, 2001:226).

Bu bağımlı birleşik cümlede yardımcı cümle (... bu da kağı arabası ile gitmekten defalarca çabuktur.) temel cümleye (Otobüs Ankara’dan İstanbul’a olan mesafeyi beş saatte gidiyor) koşulmuş ve durumuna göre ona bağımlı olmuştur. Bu bağımlı birleşik cümle çeşidinde temel cümle önce yardımcı cümle sonra kullanılır.

İncelediğimiz romanda bu cümle türüne ait örnek bulunamamıştır.

BÖLÜM 4 : YAZARIN DİL VE ÜSLÛBU

Yazarın edebî kişiliğini ortaya koymasında dil ve üslûp önemli yer tutar.

* Çalışma konumuz olan “Çiçekler Büyür” eserine baktığımızda sadelik, tabîlik ve anlaşılabilirlik, yazarın dil ve üslûp özelliklerinin başında yer almaktadır. Akıcı ve canlı bir anlatım vardır.

- *Aldın mı bari aspirin?*
- *Param yoktu.*
- *Terleteyim seni bari, dedim, ihlamur yapayım. Ihlamur var değil mi?*
- *Sonunu dedene yapmıştım.*
- *Hay Tanrı'm, ne halt edeyim ben?*

s.81

* Karşılıklı konuşma bölümlerinde realist ve canlı bir söyleyiş göze çarpmaktadır.

“Abe susun be!İt oldun mu bi kez, ister saray kapısında havla, ister çobanın kulübesinde, ne fark eder?” s.180

* Tasvir ve karşılıklı konuşma parçalarında doğrudan doğruya halkın dilinden alınmış söyleşiler vardır.

* Tasvirlerle sıkça başvurulmuştur.

“Yine saçları alınna dökülmüştü, kızıl –kumral, iri bukleler...Üzerinde kendisine büyük gelen bir lacivert ceket vardı. Hemen anladım babasının ceketi olduğunu. Etekleri, kasıklarını geçmiş , dizlerine kadar uzanmış, kol yenleri neredeyse parmaklarını örtecekti. Bacağında ise, kaç yıldır tanıdığım eski pantolonu, rengi atmış, daralmış, bir hayli kısalmış; eski kaba botlarının da kapatamadığı çorapları görünüyor. Tek tekti çorapları, biri siyah, öbürü kirli beyaz.”

s.8

“Eğiliyorum tekrar, toprak sert! Canlı kahverengisi solmuş, rengi kirli bej.”

“Dönüş yolu için kamyona yürürken sağa sola yalpalıyordum.” s.181

* Soyut kelimeler çok kullanılmamıştır. Somut bir anlatım vardır. Fiil cümlelerinin fazla olduğunu görmekteyiz. İlk on sayfaya baktığımızda yirmi beş isim cümlesi kullanılmıştır.

* Hareket ve akıcılığı fiil kipleri ve cümle türlerindeki çeşitlilik sağlamıştır. Bir olayı canlı bir tablo şeklinde karşımıza koyarken çeşitli kip eklerinden yararlanılmıştır.

“Böyle söyledikten sonra kolumu bıraktı, cebinden bir sigara çıkarıp bir müddet onu yumuşattı. Sanırsın ki beni unutmuş, bütün aklını elindeki işe vermiş. Seni oyuncu! Ağzımdan laf mı alacaksın, arkadaşlara dair soru mu soracaksın, Stefan’dan elçi mi geldin?” s.203

* Konuşma dilinden alınan canlı ve samimi bir dil kullanılmıştır.

- *Ben ...dedi, biliyorum neden bu çiçekleri toplamadığını!*

Yine attı bir yalan, dudak büktüm:

- *Neden?*

Kıvıracığı yalanı suratına çarpacaktım, tetikte bekliyordum.

- *Çünkü bu çiçekler sana benziyor, kıyamıyorsun!*

- *Haa?*

- *Çiçekler sana benziyor, dedim.* (s. 10-11)

* Eserlerinde genellikle sosyal yaralara değinen yazar, olayları bütün canlılığı ile ortaya koymuştur. Türklere yapılan eziyet ve işkenceleri realist bir tasvirle anlatmıştır.

“Sırtıma bir tekme indirdi, merdivenlerden paldır küldür düştüm. Ardımdan kapı kapandı. Karanlıkta bir şey göremedim. Ne yapmışlardı kadınlara? Kimse seslenmedi bana; pis koku ciğerlerime doldu. Ayağa kalkmaya çalıştım, beceremedim, oturduğum yerde bekledim sessizce. Gözlerim karanlığa alışınca, yerde yatan elbiseleri parçalanmış kadınları fark ettim.”

s.351-352

- * Kelime kadrosu zengindir. Sıfatlar, zarflar, ünlemler, fiiller önemli yer tutmaktadır.
- * Yazar, eserinde kelime oyunlarına başvurmamış ve abartıya kaçmamıştır. Anlatımının çekiciliğini canlılık ve tabîlik ile sağlamıştır.
- * Basit cümle yapısının daha sık kullanıldığını görmekteyiz. Bu durum yazarın sade bir dil kullanmasından kaynaklanmaktadır. Basit cümle çeşitlerini görmekteyiz. Yazar çeşitli cümle türlerinden yararlanmıştır: isim cümleleri, fiil cümleleri ,devrik ve kurallı cümleler, olumlu –olumsuz- soru ve ünlem cümleleri, tek ögeli cümleler...
- * Birleşik cümle türlerinden de örnekler görmekteyiz. Yazar, bunun yanında karışık tip bağımlı birleşik cümleler de kullanmıştır. Ama bunlar fazla değildir. Birkaç örneği aşağıdadır:

“Ama tek tek İlay ve dikkatli ilerledin mi, bir gün bir bakarsın ki koca duvar çıkmış karşına, sapasağlam.” s.106

Bu yazarın üslûp özelliğidir. Bu cümle nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle de bağımlı birleşik cümleden (zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle) oluşur.

“Arif ağabey diyor ki, eğer bunu okurken sıkılırsa, ona Aşık Veysel’in şiirlerini göndereyim.” s.223

Bu cümle karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle de bağımlı birleşik cümleden oluşur.

- * Emine İŞINSU'nun toplum sorunlarını ele alan ve gerçek hayattan karakterler kullanan bir yazar olduğunu görmekteyiz.
- * Basit cümle türünün kullanılma oranı fazladır. Birleşik cümlenin kullanılma oranı %30 ; basit cümlenin kullanılma oranı ise %70'dir.
- * Çeşitli cümle türlerinden istifade eden, tasvirlerle geniş yer veren, canlı ve tabî bir anlatımı olan yazardır.

SONUÇ

Türkiye Türkçesinde yapılan bu çalışmada elde edilen bilgiler şunlardır:

1. Cümle ile hüküm birbirinden farklıdır ve birbirine karıştırılmamalıdır. Cümle anlamı bitmiş ve ifade edilen fikrin bittiğini gösteren tonlamaya sahip kelime dizisidir. İçinde yüklemlik (predikativlik) olur. Hükümlerin hepsi cümledir. Hükümlerin iki ögesi olur (özne ve yüklem) ; ancak cümlelerin birden fazla ögesi olabilir. Hükümlerin değişik ifadeleri yoktur; ama cümlelerin soru, ünlem, emir...vb. gibi değişik ifadeleri vardır.

Cümle dilin birimi ; hüküm ise tefekkürün birimidir. Dilin birimi olan cümle, tefekkürün birimi olan hükmün sözlerle ifade edilmesidir.

2. Türkiye Türkçesinde “yapısına göre cümle sınıflandırılması” konusunda değişik görüşler vardır. Hatta basit ve birleşik cümle tanımlarında çok farklı görüşler olduğu bu çalışmada görülmüştür.

Fiilimsiler yüklem olamadıkları için yapısında isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil bulunduran cümleler basit cümle olarak ele alınmalıdır.

Ben eve koşarak gittim.

Ben eve koşarak+am gittim.

↓
1.şahıs teklik

Ben eve koşarak+yör gittim.

↓
zaman eki

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi fiilimsiler zaman ve şahıs eki alamazlar, bitmiş tonlamaya sahip olamazlar. Yüklem olamadıkları için birleşik cümle yapmazlar.

Yapısına göre cümle sınıflandırılması şu şekilde olmalıdır.

1.Basit cümleler

2.Birleşik cümleler

Basit cümle; içinde bir tek yüklem bulunan ve bir tek yargı bildiren cümlelere denir.

“Tarlada, toprağın üstüne düşüp bayılmış.”

Birleşik cümle; iki veya daha fazla basit cümlelerin birleşmesinden oluşan ve bir tonlama ile ifade olunan cümlelere denir.

Basit cümle ile birleşik cümle arasındaki farklar şunlardır:

1. Basit cümlelerin yalnız bir gramer temeli vardır; birleşik cümlelerde ise iki gramer temeli vardır.
2. Basit cümleler kelime ve kelime gruplarından oluştuğu halde birleşik cümleler basit cümlelerin birleşmesinden oluşur.
3. Basit cümlelerin içeriği cümle öğelerinden, birleşik cümlelerin içeriği ise basit cümlelerden oluşur.

Birleşik cümleleri oluşturan basit cümleler anlam bakımından **iki tür** (bağımsız bağıllık, bağımlı bağıllık) bağlanır. Bu nedenle birleşik cümleler ikiye bölünür.

- Bağımsız birleşik cümleler: Eşit hukuklu basit cümlelerin birleşmesinden oluşan ve bir tonlama ile söylenen birleşik cümleye denir.

“Sümüklü böcekler çoğalmış, bütün bedenimi kaplamıştı, tiksiniyordum.”

s.65

- Bağımlı birleşik cümleler: İçerisinde basit cümlelerden biri diğerine bağlı olan birleşik cümleye denir.

“Yüreğimdeki dert o kadar ağırlaşıyor ki, gece yatakta kurdeleyi tutup elimde ağlıyorum.”

s.41

Bağımlı birleşik cümle temel ve yardımcı cümleden oluşur. Bağımlı birleşik cümledeki bağımsız cümleye **temel cümle** denir. Temel cümleden bağımlı olan ve onu izah eden bağımlı cümleye **yardımcı cümle** denir. Bize göre temel ve yardımcı cümleyi belirlemede bir ölçüt olmalıdır. Temel cümle soru talep eder ve diğer cümleden bağımsızdır ; yardımcı cümle ise soru talep etmez ve diğer cümleye bağımlıdır.

Yardımcı cümlenin görevleri vardır. Türkiye Türkçesinde cümle öğelerine uygun olarak yardımcı cümleler vardır. Bu durum bağımlı birleşik cümle çeşitlerini oluşturur.

3. Çalışma konumuz olan Emine İŞINSU'nun "Çiçekler Büyür" eserinin cümle yapısı incelenmiş ve çeşitli cümle yapılarından istifade ettiği sonucuna varılmıştır. Eserinde kullandığı cümle türlerine ait örnekler verilmiştir. Basit cümle türleri şu şekilde ele alınmıştır.

Yüklem türüne göre cümleler:

İsim cümlesi

Fiil cümlesi

Yüklem yerine göre cümleler:

Kurallı cümle

Devrik cümle

Anlamlarına göre cümleler:

Olumlu cümle

Olumsuz cümle

Bu sınıflandırmanın yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Çünkü tel ögeli cümleler de vardır. Prof.Dr.Alâeddin MEHMEDOĞLU'na dayanarak yeni bir sınıflandırma yapılmıştır. Basit cümle sınıflandırılması şu şekilde ele alınmalıdır:

İfadenin amacına ve tonlamaya göre basit cümleler:

Anlatı cümlesi

Soru cümlesi

Emir cümlesi

Ünlem cümlesi

Temel öğelerinin iştirakına göre basit cümleler:

1. Çift öğeli basit cümleler

- a) Basit kısa cümle
- b) Basit geniş cümle
- c) Öğeleri genişletilmiş cümle

2. Tek öğeli basit cümleler

a) Yüklem temelinde oluşanlar:

Şahıssız cümle

Belirsiz şahıslı cümle

Umumi şahıslı cümle

b) Özne temelinde oluşanlar:

Yalın cümle

Çalışma konumuz olan “Çiçekler Büyür” eserinde bu cümle türlerine ait örnekler bulunmuştur.

Birleşik cümle sınıflandırılması şu şekilde olmalıdır:

1. Bağımsız birleşik cümleler:

- a) Bağlaçlı bağımsız birleşik cümleler
- b) Bağlaçsız bağımsız birleşik cümleler

Zaman alâkalı

Peş peşe alâkalı

Açıklayıcı alâkalı

Karşılaştırma alâkalı

Sebep-netice alâkalı

2. Bağımlı birleşik cümleler:

- a) Özne yardımcı cümleli
- b)Yüklem yardımcı cümleli
- c)Nesne yardımcı cümleli
- d)Belirten yardımcı cümleli
- e)Zarfılık yardımcı cümleli

Zaman y.c.

Yer y.c.

Tarz y.c.

Sebep y.c.

Maksat y.c.

Sayı y.c.

Netice y.c.

Derece y.c.

Şart y.c.

Karşılaştırma y.c.

- f) Koşulma yardımcı cümleli

Bağımlı birleşik cümlede temel ve yardımcı cümle vardır. Bağımlı birleşik cümlede temel ve yardımcı cümle birbirine bağlaçlarla, edatlarla, bağlaç gruplarıyla, bağlaç kelimelerle, söz dizimi ve tonlamayla bağlanır.

“Çiçekler Büyür” eserinden bu cümle türlerine ait örnekler vardır. Cümlelerde yer alan temel ve yardımcı cümle tarafları belirtilip yardımcı cümlelerin görevleri açıklanmıştır. Bağımlı birleşik cümlelerin şeması vardır ve basit cümle şekline dönüştürülebilir.

4. Çalışma konumuz olan “Çiçekler Büyür” romanının cümle yapısını inceledik. Çeşitli cümle yapılarından istifade edilmiştir. “Çiçekler Büyür” (455 sayfa) romanındaki cümlelerin kullanım yüzdesi şudur:

Tablo 9. Basit ve birleşik cümlelerin kullanım oranı

CÜMLE ÇEŞİTLERİ	İşlenme Yüzdesi
Basit cümle	%70
1. Amaç ve tonlamaya göre: a) Anlatı cümlesi b) Emir cümlesi c) Soru cümlesi d) Ünlem cümlesi:	%32 %12 %8 %2
2. Cümle öğelerinin iştirakına göre: a) Çift öğeli : b) Tek öğeli:	%14 %2
Birleşik cümleler	%30
1. Bağımsız birleşik cümle:	% 18
2. Bağımlı birleşik cümle:	%12

5. Çalışma konumuz olan eserin yazarı Emine İŞINSU'nun dil ve üslûbu incelenmiştir. Sadelik, tabîlik ve anlaşılabilirlik, yazarın dil ve üslûp özelliklerinin başında yer almaktadır. Abartıya, kelime oyunlarına, hayal unsurlarına kaçmadan realist bir anlatımı vardır. Çeşitli cümle yapılarından istifade eden, tasvirlerle geniş veren, canlı ve tabî bir anlatımı olan yazardır.

Eserinde basit cümle yapısını daha sık kullanmıştır. Bu da anlatımının yalınlığından kaynaklanmaktadır. Bağımlı birleşik cümle çeşitlerine örnekler bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1998), *Her Yöniyle Dil Genel Çizgileriyle Dilbilim*, AKD TYK TDK Yayınları, Ankara.
- ATABAY, Neşe, S. Özel ve A. Çam (2003), *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Papatya Yay., İstanbul.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2004), *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- BİLGEGİL, M. Kaya (1984) , *Türkçe Dilbilgisi*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Bilimsel Bildiriler (1972) , “*I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler*”, TDK Yayınları, Ankara.
- BOZKURT, Fuat (2002), *Türklerin Dili*, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BURAN Ahmet, Ercan Aklaya(2001), *Çağdaş Türk Lehçeleri* ,Akçağ Yay., Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1988), Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1957, *Etimo-
lojik Araştırma Denemeleri*, Ankara.
- DELİCE, H. İbrahim (2003), *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi , Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul.
- DEMİR, Nurettin ve Emine Yılmaz (2003), *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 1.Basım, Ankara.
- DEMİR, Tufan (2004), *Türkçe Dilbilgisi*, Kurmay Yayınları, Ankara.
- DENY, Jean (1943), *Türk Dili Grameri* (Ali Ü. Elöve Tercümesi), İstanbul.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1974), *Tümcebilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- EDİSKUN, Haydar (2003), *Türk Dilbilgisi Ses Bilgisi – Biçim Bilgisi – Cümle Bilgisi*, Remzi Kitabevi.

- ERGİN, Muharrem (2000), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/ Yayın/ Tanıtım, İstanbul.
- GENCAN, Tahir Nejat (1975), *Dilbilgisi*, Gözden Geçirilmiş 3.Baskı, TDK Yayınları, İstanbul.
- GÜLENSOY, Tuncer (2000), *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, 1.Baskı, Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yayınları, İstanbul
- HATİBOĞLU, Vecihe (1972), *Türkçenin Sözdizimi*, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- HENGİRMEN, Mehmet (1998), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi.
- İŞINSU, Emine (2006), *Çiçekler Büyür*, Elips Kitap, 1. Baskı, Ankara.
- İmla Kılavuzu (2002), TDK Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Leyla (2004), *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Genişletilmiş 7. Baskı, Ankara.
- _____ (2000), “*Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırılmaları Üzerine*” , Türk Dili Dergisi, TDK Yayınları, S.583, Ankara.
- _____ (1999), *Türkçede Söz Dizimi – Cümle Tahlilleri-* Akçağ Yayınları, 6.Baskı, Ankara.
- _____ (1995), “ *Türkçede Birleşik Cümle Problemi*” ,Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı, 22-23 Ekim 1993, AKD ve TYK TDK Yayınları, 600, s.37-39, Ankara.
- KARAÖRS, Metin (1995), “*Cümle Bilgisinde İsimlendirme, Sınıflandırma ve Tahlil Metodlarının Birliği*”, Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı, 22-23 Ekim 1993, AKD ve TYK TDK Yayınları, 600, s.21-27, Ankara.

- _____ (1993), *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- KARPUZ, Hacı Ömer(1999), “*Türkiye Türkçesinin Söz Dizimiyle İlgili Çalışmaların Dilbilim Metodolojisi Bakımından Değerlendirilmesi ve Bazı Teklifler*”, III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996, TDK Yay., Ankara.
- KESKİN, Raşit (2003), *Türkçe Dil Bilgisi- Kelime ve Cümle Tahlilleri- Çizgi Kitabevi*, Birinci Basım.
- KOÇ, Nurettin (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- KORKMAZ, Zeynep (1995), “*Türkiye Türkçesinde ki Bağlacı ile ki Şüphe Edatı Arasındaki Yapı ve Görev Ayrılığı*”, Necati Lugal Armağanı, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, TDK Yayınları, s.620-624, Ankara.
- _____ (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları, 575, Ankara.
- KURU, Ayşen (2002), *Türkiye Türkçesinde Basit Cümlelerin Sınıflandırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin (2005), *Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle Üzerine*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya.
- _____ (2005), “*Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle Üzerine*”, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları, s.2067 Ankara.
- _____ (2004), “*Bir Daha Birleşik Cümle Üzerine*”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Fen –Edebiyat Fakültesi Der., Sayı:4, s.9-23,İstanbul.

- _____ (2003), “*Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış*”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 142, s. 171-183, Ankara.
- _____ (2002), “*Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış(1. Makale)*”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı:139, s.182-194.
- _____ (2001), *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi*, Aşiyen Yayınları, Adapazarı.
- _____ (2001), “*Türkiye Türkçesinde Bazı Gramer Terim ve Anlayışlar Üzerine*”, SAÜ, Fen- Edebiyat Dergisi(1-2), s.124-140.
- _____ (1999), “*Türkiye Türkçesinde Girişik Birleşik Cümle Meselesi*”, 3.Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 1996, TDK Yayınları, s.745-768,Ankara.
- _____ (1999), “*Bağımlı Birleşik Cümleler Üzerine*” ,Türk Dili, Sayı: 567, TDK Yayınları.
- ÖNER, Sakin, Dr.İ. Pala ve R. Ertem (1994), *Ortaokullar İçin Yeni Dil Bilgisi*, Servet Basım Yayın LTD, Vize Kırklareli.
- ŞİMŞEK, Rasim (1987), *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Kuzey Gaz. Mat. ve Amb., Trabzon.
- TURAN, Zikri (1999), “*Cümlenin Yapısı İle İlişkilendirilen Basit ve Birleşik Türkçe Kavramları Üzerine*”, Türklük Bilimi Araştırmaları- 8, s.299-311, Sivas.
- Sözlük (2005), TDK Yayınları, Ankara.
- YAVUZ, Kemal, K.Yetiş ve N. Birinci (2001), *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*, Bayrak Basım/ Yayım/ Dağıtım, İstanbul.
- YILDIRIM, Veysi (2001), *Türkçe- 8*, Elit Yayıncılık, Ankara.

YILMAZ, Ayşe (2005) *Türkiye Türkçesinde Nesne Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Reyhan YILMAZ, 1981 tarihinde Düzce Akçakoca'da doğdu. Uğurlu İlköğretim Okulu'nu bitirdikten sonra Bursa Yıldırım Beyazıt Lisesi'nde öğrenimine devam etti. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümüne girmeye hak kazandı. 2003 yılında bu bölümden mezun oldu. Aynı yıl Adapazarı Ekinli İlköğretim Okulu'na Türkçe Öğretmeni olarak ataması yapıldı. 2005 yılında SAÜ Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı – Yeni Türk Dili Bilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaya hak kazandı. Reyhan YILMAZ, halen Ekinli İlköğretim Okulu'nda Türkçe Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.